

ผู้นำกับเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

5.1 ทักษะผู้นำต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

ผู้ใหญ่บ้านศิลารักษ์ ผู้นำกับแนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง กรณีบ้านศิลารักษ์ การที่เราจะศึกษาว่าคนคนหนึ่ง เขามีทัศนคติหรือแนวความคิดต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง วิธีที่ดีที่สุดคือ การสัมภาษณ์พูดคุยกับคนนั้นโดยตรง จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจชุมชน ผู้ใหญ่บ้านได้ยอมรับว่า ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะทำให้ชาวบ้านเข้าใจว่า คำว่าเศรษฐกิจชุมชนหรือ “เศรษฐกิจ” มีความหมายว่าอย่างไร และไม่ยากที่จะทำให้ชาวบ้านเข้าใจต้องเปลี่ยนเป็นภาษาที่ชาวบ้านเข้าใจง่ายๆ เป็นเศรษฐกิจแบบชาวบ้านๆ และการที่จะบอกหรือตัดสินว่า คนคนนั้น มีแนวความคิดแบบนั้นแบบนี้ก็คงไม่ยากเท่าใดนัก เพราะส่วนหนึ่งเราไม่ใช่ตัวเขา เราก็ไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่า ในความเป็นจริงแล้ว เขามีความคิดแบบใดกันแน่ แต่ก็พอจะหาวิธีการที่จะรู้ว่าเขาคิดอย่างไรบ้าง โดยการสอบถามทัศนคติในเรื่องนั้นๆ

จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านได้ความว่า ในเรื่องเศรษฐกิจสภาพปัญหาความเป็นอยู่เป็นเรื่องสำคัญ หากชาวบ้านเขาไม่มีกินปัญหาความเดือดร้อนต่างๆ ก็จะมาเพราะฉะนั้น การช่วยเหลือตนเองในเมืองต้นนั้นแหละ เป็นวิธีที่ดีที่สุด เราต้องสามารถแก้ปัญหาของเราให้ได้ก่อน เราต้องสามารถยืนอยู่บนลำแข้งของเรา เราจึงจะสามารถยืนได้อย่างเข้มแข็ง เราต้องช่วยตนเองก่อน ตามหลักศาสนาพุทธคือ อุตตาหิ อุตตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนแหละ เพราะฉะนั้นเราต้องลงมือทำก่อน อย่างน้อยเราต้องมีพอกินไม่อด ไม่ขาดแคลน สิ่งไหนไม่สมควรซื้อก็ไม่ซื้อ จะซื้อเฉพาะในสิ่งที่มันจำเป็นเท่านั้น เมื่อเรามีพอกินแล้วค่อยนำออกไปขาย หาเงินได้อีกทางหนึ่ง

“เรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญอันดับหนึ่ง โดยเฉพาะเรื่องของปากท้อง บ้านเรามันมีปัญหาอยู่ทุกวันนี้ ก็เพราะเรื่องปากท้องนี่แหละเป็นปัญหาใหญ่หลวงของชาวบ้านทุกคน ถ้าหากไม่มีกินปัญหาอื่นๆ จะตามมาอย่างมากมาย แล้วใครจะช่วยเราได้ ไม่มี เราต้องช่วยเหลือตนเอง เราต้องสามารถยืนด้วยลำแข้งของตนเองก่อนไม่ต้องไปอิงคนนั้นคนนี้ ตัวเราต้องมีพอกินก่อนไม่ต้องไปพึ่งพวกพ่อค้ามากนักเพราะพวกนี้มันมักจะเอาเปรียบพวกเราในหลายๆ เรื่อง เพราะฉะนั้นในเรื่องใดที่เราสามารถทำได้ผลิตได้ ปลูกได้ก็ไม่ควรจะใช้เงินซื้อถ้าไม่จำเป็น” (สวัสดิ์ สุขพันธ์, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2542)

ผู้ใหญ่บ้านยอมรับว่าเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญโดยเฉพาะ ในเรื่องของการพึ่งตนเองนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เศรษฐกิจนั้นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งกับสภาพความเป็นอยู่ การกินอยู่ของชาวบ้านตลอดจนคุณภาพชีวิต ถ้าหากเราไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเราต้องไปยึดติดกับพวกพ่อค้า ต้องอาศัยพ่อค้าอย่างเดียวโดยเฉพาะในหลายๆ เรื่อง เราเสียเปรียบพ่อค้าคนกลาง (สวัสดิ์ สุขพันธ์, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2542) แต่การกล่าว เช่นนี้ จะทำให้เราเชื่อเลยไม่ได้ สิ่งหนึ่งที่สามารถจะพิสูจน์หรือยืนยันว่าผู้ใหญ่บ้านพูดจริงหรือไม่ เพราะมนุษย์เรานั้นมักจะพูดเฉพาะเรื่องที่ดีที่งามและมักเข้าข้างตนเอง คงไม่มีมนุษย์คนใดด่าว่าตนเองหรือบอกว่าตนเองเลวไม่มีดี หากแต่ตนเองนั้นถูกเสมอคนอื่นลืมนิด อย่างน้อยก็ต้องเข้าข้างตนเองไม่มากนักน้อย เพราะฉะนั้นเราจึงหาวิธีว่าผู้ใหญ่บ้านพูดจริงเท็จ มากน้อยแค่ไหน วิธีหนึ่งคือ การสังเกตสภาพทั่วไปรอบบ้านผู้ใหญ่บ้านพบว่า ตามรั้วบ้านผู้ใหญ่บ้านมีการปลูกพืชผักหลายชนิดที่สามารถนำมาปรุงอาหารทำเครื่องเทศต่างๆ ตลอดจนเป็นผักกินต่างๆ แค่นี้ยังไม่พอเราได้เดินลงไปดูที่นาของผู้ใหญ่บ้านด้วยเพื่อพิสูจน์ว่า สิ่งที่พูดมาถูกผิดมากน้อยแค่ไหน ในสิ่งที่พูดมานั้นมีความเป็นจริงมากน้อยแค่ไหน ปรากฏว่า เราได้เห็นในหลายสิ่งหลายอย่างเช่น การปลูกมะละกอตามคันนา การปลูกมะเขือเทศพริก ถั่วฝักยาว หอม กระเทียมตลอดจนพืชผักสวนครัวต่างๆ ในนาก็มีการเลี้ยงปลา คือปลาไน ปลาตะเพียน ปลานิล ปลาพวกนี้เป็นปลากินพืชจึงไม่ยุ่งยากในเรื่องของการหาอาหารให้ปลา ปลาจะอาศัยตอฟางที่แห้งและตายเน่าเปื่อยหลังจากหมดฤดูเก็บเกี่ยวแล้ว ที่มีตะไคร่น้ำให้ปลาอาศัยเป็นอาหารกินเป็นการประหยัดค่าอาหารปลาอีกทางหนึ่ง เหล่านี้ อาจสรุปได้ว่า ผู้ใหญ่บ้านมีแนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง มิใช่เป็นเพียงวาจาแต่ ในทางปฏิบัติก็พอเห็นได้ในเชิงประจักษ์ที่มีให้เห็นเป็นรูปธรรม เพราะถ้าหากคนเราไม่คิด หรือมีอะไรในสมองก็คงจะไม่สั่งงานให้กระทำหรือแสดงออกมาอย่างนั้นได้ หากแต่ว่าชาวบ้านเขาอาจจะไม่รู้ในสิ่งที่เขาคิดหรือในสิ่งที่เขาทำมันคืออะไร เขาอาจจะมีการให้ความหมายของมันอยู่แล้วก็ได้ แต่พวกเราอาจจะเรียกว่าเศรษฐกิจพึ่งตนเองสุดแท้แต่ละคนแต่ละสังคมจะให้ความหมาย แต่จะไปด่วนสรุปหรือตัดสินว่าเขาไม่มีแนวความคิดในเรื่องนี้เลยก็คงไม่ได้ แม้ว่าจะไม่มีมาตรฐานตายตัวว่า คนคนหนึ่งเขาคิดหรือเขามีแนวความคิดอย่างไร และสิ่งที่เราเข้าใจนั้น มันคือความคิดที่แท้จริงหรือไม่ เราจะรู้ได้อย่างไร ไม่มีใครตอบได้เพราะในโลกนี้ไม่มีอะไรที่เป็นตัวแทนกันได้โดยสมบูรณ์แบบ แต่ก็พออนุมานและสามารถตรวจสอบและเข้าใจได้

ผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญ แนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของผู้ใหญ่บ้านถิ่นสำราญ ได้แสดงทัศนคติดังต่อไปนี้ เรื่องเศรษฐกิจก็คือ เรื่องปากท้องนั่นแหละเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ดังคำกล่าวที่ว่า กองทัพเดินด้วยท้อง เศรษฐกิจก็เป็นเรื่องสำคัญจริงๆ ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญได้ให้ข้อคิดที่สำคัญว่า “ทำอย่างไรเราจึงจะมีกิน ทำอย่างไรเราจึงจะมีความสุข มีพอกอยู่

พอกินโดยไม่ดออยาก" ฟังดูเหมือนเป็นคำถามที่ง่าย แต่เมื่อพิจารณาแล้วไม่ง่ายเลย เพราะการที่จะมีพอกอยู่พอกินต้องมีการกระทำหลายอย่าง อย่างน้อยเราต้องมีปัจจัยในการดำรงชีพที่จำเป็นขั้นพื้นฐานของเราอันได้แก่ปัจจัยสี่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารนั้น เป็นสิ่งสำคัญและสิ่งที่เราจะมิสิ่งเหล่านี้ได้ เราต้องมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี กล่าวคือเราต้องมีเศรษฐกิจที่ดี เศรษฐกิจที่ดีเป็นอย่างไร การมีเศรษฐกิจที่ดีอย่างน้อยที่สุดเราต้องสามารถพึ่งตนเองได้ ถ้าหากเราล้มแต่ไปรอพึ่งคนอื่น เราก็คงต้องอดตาย แต่ถ้าเราสามารถพึ่งตนเองได้ ไม่ต้องพึ่งจุมูกคนอื่นหายใจก็เป็นสิ่งที่ดี ในเรื่องเศรษฐกิจก็เช่นกัน เราต้องพึ่งตนเองให้ได้ก่อน เราต้องไม่ขาดแคลน มีพอกอยู่พอกิน (แสง เดชะคำภู, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2542) แต่ปัญหามีอยู่ว่า ความพอกเพียง ของมนุษย์นั้นมันอยู่ตรงจุดไหน คงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะตอบคำถาม เพราะมนุษย์มีความต้องการไม่สิ้นสุด แต่การมีเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตนเองได้นี้ อย่างน้อยที่สุดก็สามารถสนับสนุนในส่วนของปัจจัยสี่ให้เขามีความสุขตามอัตตภาพ

"เศรษฐกิจความเป็นอยู่เป็นเรื่องสำคัญ หากปากท้อง ท้องหิวนั่นแหละปัญหาของมนุษย์ ทำอย่างไรท้องจะอึด เราต้องมีอาหารกินอย่างน้อยเราต้องมีอะไรไว้รองท้องเราก่อน เช่นเดียวกับเศรษฐกิจเราต้องสามารถพึ่งตนเองก่อน หากเราพึ่งตนเองไม่ได้ต้องวิ่งตามเขาแบบนั้นเราตายเพราะเราผลิตแบบค้ไม่ได้ เพราะฉะนั้นทางที่ดีเราต้องพึ่งตนเองให้ได้เสียก่อนการพึ่งตนเองเปรียบเสมือนเราสามารถยืนได้ด้วยขาของเรา โดยไม่ต้องอาศัยไม้เท้า เราต้องสามารถยืนอยู่ด้วยขาของเราเองสิ่งไหนพอทำได้เราทำสิ่งไหนพอปลูกได้เราปลูกอย่าให้มันขาดแคลนต้องอดอยาก อย่าให้มันได้ซื้อเขา เวลาซื้อเขามันราคาแพง"(แสง เดชะคำภู, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2542)

การกล่าว เช่นนี้ อาจะยังเชื่อไม่ได้เพราะมนุษย์นั้นอาจจะเสแสร้งก็ได้ อาจจะกล่าวเกินจริงไปได้ เราจึงต้องใช้วิธีการสังเกตจะเห็นว่าในบริเวณรอบๆ บ้านจะมีการปลูกพืชผัก ผลไม้ อย่างมากมาย เช่น มะละกอ ตะไคร้ ต้นหอม กระเทียม ฝรั่ง ข่า นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงไก่จำนวนหนึ่งเอาไว้เป็นอาหาร หากเพียงเห็นว่าภายในบริเวณบ้านมีการปลูกพืชผักแล้วจะบอกว่า คนนั้นเขามีแนวความคิดเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองก็เห็นจะเป็นการสรุปที่ง่ายเกินไป เราได้ขอลงไปดูที่นาของผู้ใหญ่บ้านพบว่าผู้ใหญ่บ้านมีการปลูกพืชนาชนิด ปลูกผักโดยเฉพาะมะละกอตามเนินดินต่างก็จะปลูกพริก มะเขือต่างๆ มีมากมาย ในที่นาของผู้ใหญ่บ้านได้มีการขุดบ่อเลี้ยงปลา เอาไว้กินด้วย ขายด้วย หากมีคนมาซื้อ ดังที่กล่าวมาแล้ว คงพอสรุปได้ว่า ผู้ใหญ่บ้านทั้งสองนั้น มีแนวความคิดในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไม่ต่างกันมากนัก ถึงจะแตกต่างกันก็เป็นเพียงปลีกย่อยเท่านั้น แต่สิ่งที่สำคัญคือ ผู้นำให้ความสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจเหมือนกัน ประเด็นอยู่ที่ว่า ผู้ใหญ่

บ้านทั้งสองคนมีกลวิธีการอย่างไร จะสามารถถ่ายทอดแนวความคิดของตนได้เผยแพร่ให้กับบุคคลอื่นหรือชาวบ้านได้รับรู้และนำไปคิดไปปฏิบัติ

ผู้นำนับว่าเป็นปัจจัยหลัก ที่สำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง หากขาดผู้นำแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาตนเองขึ้นไปสู่ระดับที่สูงขึ้นได้ ถ้าขาดปัจจัย ในเรื่องผู้นำและไม่สามารถเรียกได้ว่า ชุมชนนั้นเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์ การพึ่งตนเองอย่างสมบูรณ์จะต้องประกอบไปด้วยปัจจัย 4 ประการ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง อันได้แก่ ปัจจัยทางด้านจิตใจ ปัจจัยทางด้านสังคม และวัฒนธรรม ปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมหรือทรัพยากรทางธรรมชาติ ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี ในการพึ่งตนเองของชุมชนนั้นจะขาดปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งไม่ได้ แต่ละปัจจัยจะมีส่วนในการเสริมสร้างกันและกัน จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้น ผู้นำจึงเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการระดมปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มาใช้ในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ผู้นำจึงเปรียบเสมือนองคร่วม ในการรวมปัจจัยต่างๆ ซึ่งรวมหมายถึง ชาวบ้านด้วย ผู้นำจึงเปรียบเสมือนองคร่วมของชาวบ้าน เป็นศูนย์รวมของชาวบ้าน หากจะรอให้ชาวบ้านทุกคนมีความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ทุกคน คงไม่สามารถเป็นไปได้ หากต้องอาศัยผู้นำเป็นส่วนสำคัญ เมื่อมีปัจจัยครบทั้ง 4 ประการจึงจะสามารถเรียกได้ว่าเป็น การพึ่งตนเองได้ แต่ก็มีได้หมายความว่าชุมชนอื่นเมื่อมีปัจจัยไม่ครบ 4 ประการ จะประสบความล้มเหลวในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจโดยสิ้นเชิง การจะกล่าวหรือ สรุปว่าอย่างนั้นคงไม่สามารถกระทำได้ อันเนื่องมาจาก เราเชื่อว่าในทุกๆ สังคมของไทยมีศักยภาพความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับหนึ่ง แต่จะสามารถพัฒนาระดับของการพึ่งพาตนเองไปสู่ระดับที่สูงขึ้นจะต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ หลายประการประกอบกันอันได้แก่ การพึ่งตนเองทางจิตใจหรือการพึ่งตนเองของบุคคลแต่ละบุคคล การพึ่งตนเองทางสังคม และวัฒนธรรมหรือการพึ่งตนเองของกลุ่ม การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยีและการพึ่งตนเองทางสภาพแวดล้อม จึงจะสามารถพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองโดยสมบูรณ์จะขาดปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งมิได้ เพราะปัจจัยแต่ละอย่าง จะมีส่วนในการเสริมสร้างกันและกัน (partial self-reliance) (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, สิริชัย หวันแก้ว, 2530:1) จึงจะทำให้การพัฒนานั้นนำไปสู่ “การพึ่งตนเอง” อย่างสมบูรณ์

เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองนั้นประกอบไปด้วยตัวแปรต่างๆ มากมายในการศึกษาและในการศึกษาคั้งนี้ ได้เสริมแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 อันประกอบไปด้วยกิจกรรมมาใช้ในการเสริมการศึกษาวิเคราะห์ เพื่อที่จะทำให้ผลงานวิจัยมีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น การประกอบกิจกรรมตามแนว

ความคิดนี้ แม้จะไม่ใช่วิชาพิเศษหรือคัมภีร์พิเศษที่สามารถเสกสรรคัมภีร์บั้งแตงให้เกิดความเข้มแข็ง เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างดีเยี่ยม แต่อย่างน้อย แนวทางนี้ก็เปรียบเสมือนแผนที่นำทางแม้ว่าจะไม่ใช่แผนที่ที่ดีที่สุดที่วิเศษที่สุดหรือแก้วสารพัดนึกที่เป็นวิชาพิเศษสามารถรักษาได้หายขาดทุกโรค แต่อย่างน้อยก็มีประโยชน์ดีกว่าไม่มีแนวทางอะไรเลย แต่ทั้งนี้ก็มีได้หมายความว่า การที่ชุมชนหนึ่งชุมชนใดชุมชนหนึ่งจะเป็นชุมชนที่สามารถสร้างเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้นั้น ต้องมีทุกอย่างประกอบตามแนวทางพระราชดำริ หากแต่เพียงว่าแนวทางตามพระราชดำริเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการสร้างเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเท่านั้น

ศาสตร์ทุกศาสตร์ความรู้ทุกอย่างองค์ความรู้ย่อมมีทั้งจุดเด่นและจุดด้อยในตัวของมันเองและย่อมมีคุณค่าในองค์ความรู้ในตัวของมันเองและคุณค่าของมันอยู่ที่ผู้นำไปใช้จะมีวิจรณญาณและความสามารถรู้เท่าทันเพียงใด ตลอดจน สามารถนำความรู้นั้นไปใช้ หรือไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุดและเกิดประโยชน์กับมวลมนุษยชาติ เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่เป็นเรื่องเก่าที่มีมานานแล้ว หากแต่เพียงทิศทางการพัฒนานั้นให้ความสำคัญกับการพัฒนากระแสหลักมากเกินไป จนกระทั่งพระองค์ท่านมีพระราชดำริในเรื่องดังกล่าว กระแสการตื่นตัวในเรื่องนี้จึงได้เกิดขึ้น หนึ่งในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ มิเพียงจะยึดหลักการตามแนวทางขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 แล้ว หากยังยึดหลักการตามแนวทางที่ ดร.มงคล ด้านธานินทร์ ซึ่งเป็นนักวิชาการ ที่ศึกษาในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดยเฉพาะในบริบทภาคอีสานและการที่นำแนวทางของท่านมาวิเคราะห์น่าจะทำให้ เราสามารถวิเคราะห์เข้าหาเข้าใกล้บริบทขององค์ความรู้ในเรื่องดังกล่าว อีกประการหนึ่ง แนวทางดังกล่าวก็มีความสอดคล้องกับแนวทางของ นายแพทย์ประเวศ วะสี ดร.มงคล ด้านธานินทร์ ได้ให้ความหมายของ เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไว้ดังต่อไปนี้ เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง หมายถึง การทำงานเพื่อการดำรงชีพในแนวสัมมาชีพเพื่อการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์อื่นๆ ในหมู่บ้าน ดังนั้นชาวบ้านจึงสนใจการรวมกลุ่มในการ ปลูกพืชอันอาจได้แก่ ข้าว พืชไร่ ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ เลี้ยงปศุสัตว์และสัตว์น้ำอยู่รวมในพื้นที่ผืนเดียวกัน กิจกรรมการผลิต ที่เกี่ยวเนื่องกับการเกษตร เช่นการแปรรูปข้าว ผลไม้เป็นน้ำผลไม้และไวน์ผลไม้ การแปรรูปสมุนไพรและสมุนไพรผงเป็นต้น กิจกรรมการผลิตนอกการเกษตร เช่นการร่วมทำอิฐ บล็อก การตัดเย็บเสื้อผ้า กิจกรรมบริการ เช่น การบูรณะโบราณสถานในพื้นที่ร่วมกับผู้นำและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับการหารายได้เข้าหมู่บ้าน เป็นต้น (มงคล ด้านธานินทร์, 2541:93) แต่เราไม่ควรจะไปยึดติดกับ ความหมายของ เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจนมากเกินไป เพราะในแต่ละสำนักก็ให้ความหมายไว้แตกต่างกัน สุดแท้แต่ใครจะตีความและให้ความหมาย การยึดที่ความหมายมากเกินไปอาจจะทำให้เราไขว้เขวได้และหลงประเด็นว่า แท้ที่

จริงแล้ว เจตนาารมณ์หรือแก่นแท้ปรัชญาของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองคืออะไร ตลอดจนเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในสภาพความเป็นจริงนั้นควรจะมีลักษณะอย่างไร

5.2 แนวปฏิบัติเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแบบกรมการปกครอง

กรอบในการวิเคราะห์ของกรมการปกครองที่ใช้ในการศึกษาติดตามผลงานตามโครงการพระราชดำริ แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ตามแนวทางของรัชกาลที่ 9 มีดังต่อไปนี้ (กรมการปกครอง, 2542:1-20) ตัวชี้วัดที่จะนำเสนอเหล่านี้ได้ประยุกต์จากรายงานการวิจัยของกรมการปกครอง

กิจกรรมเกษตรผสมผสาน กิจกรรมเกษตรผสมผสานเป็นกิจกรรมเบื้องต้นที่มุ่งให้ชาวบ้านยากจน ผู้มีที่ดินขนาดเล็กรู้จักการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองได้ อาจกล่าวได้ว่า มุ่งให้ชาวบ้านใช้พื้นที่ ที่มีอยู่ทำการเกษตรอย่างคุ้มค่า การทำการเกษตรคือการทำกินในผืนดินของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุด ไม่ปล่อยให้ที่ดินรกร้างว่างเปล่าโดยไม่ใช้ให้เกิดประโยชน์ รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รู้จักบริหารเวลาให้คุ้มค่า โดยไม่ยึดติดอยู่กับการมุ่งที่จะปลูกและพึ่งพาพืชทางเศรษฐกิจหลักเพียงอย่างเดียว หรือรอแต่ฤดูฝนอย่างเดียวเพื่อที่จะปลูกข้าว เมื่อเสร็จสิ้นฤดูเก็บเกี่ยวก็ไม่ทำอะไร ปล่อยให้พื้นที่เป็นที่รกร้างว่างเปล่า โดยไม่ใช้ประโยชน์ ซึ่งมันจะเป็นการเสียเวลาเปล่า ที่ไม่ได้เกิดประโยชน์อันใด กล่าวคือ สอนให้ชาวบ้านรู้จักการบริหารที่ดินให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดและประหยัดที่สุด ดังนั้น กิจกรรมเกษตรผสมผสานจึงมุ่งที่จะให้ชาวบ้านทำการเกษตรในหลายๆ อย่างสลับกันไปบนผืนดินของตนเองอย่างคุ้มค่า มิเพียงชาวบ้านจะมีพืชผักเอาไว้กินหรือบริโภค อย่างครบครัน เมื่อเหลือเก็บกินชาวบ้านยังสามารถเก็บพืชผักผลผลิตไว้ขายได้ เพื่อสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังปลูกฝังแนวความคิดค่านิยมการขยันทำมาหากินให้ชาวบ้านไปในตัวด้วย หากชุมชนใดมีการทำกิจกรรมเกษตรผสมผสานอย่างครบวงจร ความสามารถในการพึ่งตนเองมีค่อนข้างสูง จากการศึกษา การดำเนินกิจกรรมของบ้านศิลารักษ์ พบว่า เดิมนั้น ชาวบ้านศิลารักษ์ โดยพื้นฐานแล้ว ทุกหมู่บ้านในชนบทไทยมีการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรผสมอยู่บ้างในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่ได้รับการพัฒนาไปสู่การเกษตรผสมผสานครบวงจรได้ตลอดทั้งปี ส่วนหนึ่งเกิดจากผู้นำนั้นมีบทบาทที่สำคัญในการระดมชักจูงชาวบ้านให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการทำเกษตรผสมผสาน ลักษณะการทำงานของชาวบ้านศิลารักษ์นั้นในขั้นแรกเมื่อปี พ.ศ. 2539 ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ริเริ่มทำเกษตรผสมผสานเป็นคนแรกของหมู่บ้านอย่างครบวงจรเมื่อกระทำจนเป็นผลสำเร็จเป็นรูปธรรมเมื่อปี 2540 ให้ชาวบ้านเห็นแล้วไปพูดชักชวนชาวบ้านให้มาร่วมกันทำเกษตรอย่างครบวงจรและมีการรณรงค์อย่างต่อเนื่อง พร้อมกับมีตัวอย่าง

ที่เห็นเป็นประจักษ์คือ ที่นาของผู้ใหญ่บ้านที่ได้ทดลองทำแล้ว เพื่อสนับสนุนคำพูดให้ชัดเจนและหนักแน่นยิ่งขึ้น เมื่อชาวบ้านเห็นด้วยจึงเริ่มที่ปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน คือหมู่บ้านของเราขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร ผู้ใหญ่บ้านจึงได้ปรึกษากับชาวบ้านว่าจะทำอย่างไร บ้านเราจึงจะมีน้ำไว้ใช้ตลอดทั้งปี โดยไม่ขาดแคลนมีน้ำดื่มมาใช้ในการบริโภคและใช้ในการเกษตรตลอดปี ชาวบ้านจึงมีมติร่วมกันว่า เราควรจะขุดคลองส่งน้ำ เพื่อนำน้ำมาใช้ในการเกษตรตลอดปี แต่ถ้าจะรอนงบประมาณจากทางราชการก็ไม่ว่าปีไหน ชาวบ้านเราจึงจะมีน้ำเอาไว้ใช้ ชาวบ้านจึงเสนอว่า เราควรจะช่วยกันขุดคลองส่งน้ำมาจากลำน้ำมูลมาผ่านที่นาของบ้านเรา ในส่วนของที่สาธารณชนนั้น ให้ทุกคนมาร่วมมือกันขุดเมื่อมาถึงที่นาของตนให้เจ้าของที่นาของแต่ละบุคคลขุดคลองใส่ไถ่ของตนเอง ในปีแรกคือ พ.ศ.2540 ที่ผู้ใหญ่บ้านขึ้นดำรงตำแหน่งผลงานชิ้นแรก ที่ทำคือการขุดคลองส่งน้ำมาผ่านหมู่บ้าน โดยอาศัยความร่วมมือจากชาวบ้าน

เมื่อชาวบ้านเห็นความสำคัญร่วมกันจึงช่วยกันขุด เมื่อมีน้ำแล้วจะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ก็สะดวก ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงปลาในนาข้าว การเลี้ยงปลาขายเมื่อทำนาเสร็จแล้ว การปลูกพืชผักผลไม้ ออกขายส่งตลาดจึงเริ่มมีขึ้น จะทำอะไรก็สะดวกเพราะมีน้ำไว้ใช้ทั้งปี ต่อมา ชาวบ้านก็ได้มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มผู้ทำไร่นาสวนผสม โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังตลอดจนเป็นที่ปรึกษา เมื่อกลุ่มมีปัญหาในการทำงานต่างๆ ทั้งปัญหาในการดำเนินการ ปัญหาในเรื่องเงินทุน ปัญหาในเรื่องวิชาการ กลุ่มนี้ก่อตั้งขึ้นสำเร็จมาได้ องค์การในสังคมชนบทจึงเกิดขึ้นในชุมชน ส่วนหนึ่งคงจะปฏิเสธไม่ได้ว่า เกิดจากผู้นำคือผู้ใหญ่บ้านนั่นเอง ผู้ใหญ่บ้านเป็นบุคคลที่สำคัญ ในการรวบรวมชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนตลอดจน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกคนได้มีโอกาส มีสิทธิเสนอความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกันทุกคน มีเสรีภาพในการเสนอความคิดเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา เวทีการเมืองของชาวบ้านในระดับชุมชนก็เกิดขึ้น ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในด้านการ “พัฒนาชุมชน” ตลอดจนเกิดการเรียนรู้ทาง “การเมือง” ร่วมกัน เมื่อมาอยู่ร่วมกันก็เกิดกฎเกณฑ์ต่างๆ ตามมา การตัดสินใจปัญหาต่างๆ จึงอยู่บนพื้นฐานของหลักการและเหตุผล มีการถกเถียงกัน มีการลงมติก้นในเรื่องต่างๆ เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการวางรากฐานการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน มิใช่ให้ทางราชการที่ไม่เข้าใจปัญหาของชาวบ้าน ผู้หวังดียึดเยียด ตีกรอบความคิดหรือรูปแบบต่างๆ ให้ชาวบ้านเขาทำ แต่ควรจะให้ชาวบ้านผู้อยู่ในพื้นที่ ที่รู้ปัญหาของตนเองได้ดีกว่าใครๆ และย่อมรู้ปัญหาของตนเองได้ดีทางราชการและรู้ว่าตนเองต้องการอะไรได้ดีกว่า

“ในการปกครองของผู้ใหญ่บ้าน ก่อนจะทำอะไรลงไป ผู้ใหญ่บ้านจะถามชาวบ้านก่อนว่า จะทำดีไหม จะเอาอย่างไร ต้องการแบบไหน โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ เมื่อจะทำสิ่งใดผู้ใหญ่จะไม่ตัดสินใจทำเพียงคนเดียว” (สัมภาษณ์ ชาญชัย ชื่นชม, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2542)

ในส่วนที่บ้านถิ่นสำราญนั้นก็กิจกรรมการทำเกษตรผสมผสานนั้น คงจะไม่สามารถกล่าวได้ว่าหรือสรุปว่า ไม่มีกิจกรรมการทำเกษตรแบบผสมผสานเกิดขึ้นในชุมชน หรือพูดว่าเป็นการล้มเหลวโดยสิ้นเชิง โดยพื้นฐานแล้วในชุมชนชนบทของไทยก็มีการทำเกษตรผสมผสานอยู่แล้ว เพียงแต่ว่า ไม่ได้พัฒนาเป็นระบบเกษตรผสมผสานแบบสมบูรณ์แบบครบวงจร ตลอดจนชาวบ้านยังไม่ได้มีการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรชุมชนอันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งในด้านต่างๆ และสร้างอำนาจของกลุ่มของตนได้ จากการศึกษาการทำเกษตรผสมผสานของชาวบ้านจะพบว่า ชาวบ้านนั้นจะปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักเมื่อหมดฤดูในการทำนาชาวบ้านจะพากันปลูกผักบ้าง บางคนก็ปลูกผลไม้บ้าง บางคนก็เลี้ยงวัวเลี้ยงควายบ้าง บางคนก็ทอเสื่อ ทอผ้าบ้างประปราย แต่ยังไม่เห็นการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมกันอย่างจริงจัง ลักษณะของการทำเกษตรผสมผสานไม่ต่อเนื่องสมบูรณ์ ชาวบ้าน ไม่มีการรวมกลุ่มแต่ก็มีได้ หมายความว่า ชาวบ้านจะไม่ช่วยกันทำอะไรหรือ หนึ่งดูดาบไม่สนใจกันและกัน ในทางตรงกันข้าม ชาวบ้านยังรวมกลุ่มช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องต่างๆ มีการช่วยกันลงแขกข้าว มีการไปช่วยงานบุญช่วยเหลือเจือจานกันอยู่เป็นลักษณะสังคมถ้อยที ถ้อยอาศัยกันและกัน ประเพณีการส่งข้าวส่งอาหารแบ่งปันอาหารยังมีให้เราได้เห็น กลิ่นอายของชนบทอยู่ หากเพียงแต่ว่าชาวบ้านยังไม่มีมีการรวมกลุ่มทางสังคมมีในลักษณะการทำกิจกรรมทางการเกษตรผสมผสานเท่านั้นเอง ในหมู่บ้านยังไม่มีกลุ่มที่เข้มแข็ง ในส่วนของผู้ใหญ่บ้านก็ได้สนใจในการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านไม่ค่อยได้ใส่ใจมากนัก

ถึงแม้ว่าผู้ใหญ่บ้านจะมีฐานะเป็นผู้นำหรือมีบทบาทที่โดดเด่นในแถวหน้าก็ตาม หากผู้นำ มิได้ให้ความสนใจในการรวมกลุ่มหรือกระทำตนเป็นองค์กรรวมของชาวบ้านแต่ละคนแล้ว การรวมกลุ่มทางสังคมในการประกอบกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ก็ค่อนข้างจะสำเร็จเป็นรูปธรรมยากยิ่งนัก ถ้าพึงจะให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเองนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ง่ายนัก สำหรับชนบทในภาคอีสาน ในอดีตการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในชนบทอีสานมีการรวมกลุ่มกันเหนียวแน่น จะเห็นได้จากการรวมกลุ่มก่อนกบฏผู้มีบุญ การรวมตัวเคลื่อนไหวของกบฏชาวนาหรือสหพันธ์ชาวนาในอดีตนั้นค่อนข้างจะเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง แต่ในปัจจุบัน ได้รับเอาวัฒนธรรมบริโภคนิยมและการแพร่ขยายของลัทธิทุนนิยมเข้ามาสู่สังคมชนบท ชาวบ้านส่วนใหญ่ จึงได้รับอิทธิพลนี้มากพอสมควร ความเห็นแก่ตัวของบุคคลจึงมีมากขึ้น การรวมกลุ่มกันทางสังคมจึงต้องอาศัยการเสียสละของบุคคลจาก

หลาย ๆ บุคคลอย่างมากยิ่งยวด ผู้นำยิ่งต้องมีความเสียสละอย่างมากและมากกว่าคนอื่น หากยัง คำถึงผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องเป็นสิ่งสำคัญ การรวมกลุ่มทางสังคมเพื่อผลประโยชน์ทาง สังคมยังเป็นสิ่งที่ไม่สามารถก่อกำเนิดขึ้นได้ เพราะการรวมกลุ่มต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจาก สมาชิกและการจะเป็นผู้นำกลุ่มนั้น ต้องอาศัยการยอมรับของสมาชิกภายในกลุ่ม หากสมาชิกไม่ ยอมรับในตัวผู้นำแล้ว โอกาสที่จะเกิดการรวมกลุ่มทางสังคมอันจะนำไปสู่องค์กรทางสังคมที่เข้ม แข็ง จึงเป็นไปได้ยาก ผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญไม่ได้มีบทบาทในการเสริมสร้างการรวมกลุ่มทาง สังคมของชาวบ้าน การรวมกลุ่มทางสังคมในการประกอบกิจกรรมเกษตรผสมผสานจึงไม่เกิดขึ้น เนื่องจาก ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ลงไปพูดคุยปรึกษาถามไถ่ชาวบ้านมากนัก ผู้ใหญ่บ้านมิได้เปิดโอกาส ให้ชาวบ้านเข้ามาแสดงความคิดเห็นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา การยึดหลักเหตุผลและยอมรับ ฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น ตลอดจนการให้เกียรติและเคารพในความคิดของบุคคลอื่น มีการ ถกเถียงกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งร่วมกัน เมื่อการพัฒนาขาดการมีส่วนร่วมแล้ว การรวม กลุ่มกันทางสังคมจึงไม่เกิดขึ้น การดำเนินชีวิตของชาวบ้านจึงเป็นลักษณะทำมาหากินของใครของ มัน ผู้ใหญ่บ้านจึงไม่มีบทบาทหรือมีบทบาทน้อยมากในการรวมกลุ่มเลยแม้แต่น้อย

“ผู้ใหญ่บ้านไม่เคยจะมาถามพวกเราหรอก เขาจะพูดคุยกับพวกของเขากับญาติพี่น้อง ของตน ขนาดหอกกระจายข่าว ก็ไม่เคยประกาศให้เราทราบ ในเรื่องที่สำคัญๆ ไม่ค่อยจะมาบอกเรา หรอก บอกแต่พวกตน” (ชาย ศิลากุล, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2542)

กิจกรรมลานค้าชุมชน เป็นกิจกรรมที่มุ่งรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้านโดยการจัดเป็น ตลาดที่ให้ชาวบ้านนำผลผลิต หรือผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ในชุมชน มาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันและเป็น ตลาดที่ขายผลผลิตผลของชุมชนชนบท ที่ขายให้แก่ชุมชนเมืองในราคาถูกตลอดจน เป็นที่ให้ ภาคธุรกิจได้มาเลือกซมสินค้าที่ผลิตได้ในชุมชน เพื่อนำไปสู่การติดต่อซื้อขายกันต่อไป ขณะ เดียวกันเป็นเวทีการเรียนรู้ของชาวบ้านที่จะได้แลกเปลี่ยนแนวทางในการผลิต รูปแบบ และพัฒนา คุณภาพ เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนทางด้านวิชาการ ทักษะและประสบการณ์ต่างๆ เพื่อให้เกิดการ พัฒนาการผลิตต่อไป สำหรับกิจกรรมลานค้าชุมชนในบ้านศิลารักษ์นั้น มีการจัดกันทุกวัน มีการ ค้าขายแลกเปลี่ยนกันอย่างตลาดในเมือง มีการจำหน่ายสินค้าทั้งเป็นผลผลิตที่ผลิตในชุมชนและ เป็นสินค้าที่ผลิตภายนอกชุมชน เริ่มจากชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้านมีความเห็นร่วมกันว่า บ้านเราน่า จะมีตลาดในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าหรือพืชผลทางการเกษตรเพื่อใช้เป็นสถานที่ในการซื้อ ขายแลกเปลี่ยนสินค้าและเป็นที่ระบายสินค้า ชาวบ้านจึงได้ร่วมมือกันบริจาคที่ดินเพื่อใช้เป็น สถานที่ ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าทางการเกษตร ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิที่จะนำผลผลิตของ ตนมาวางจำหน่ายได้ทุกคนอย่างเท่าเทียมกันแต่มีกฎว่าเมื่อเลิกขายแล้วในแต่ละวันทุกคนต้องทำ

ความสะอาดสถานที่ที่ตนเองวางขายให้สะอาด ไม่ให้มีขยะสกปรกหมู่บ้าน แต่สำหรับพ่อค้าแม่ค้าที่มาจากที่อื่นต้องจ่ายเงินค่าเช่าที่คนละ 10 บาทต่อวัน นอกจากในหมู่บ้าน จะมีตลาดเป็นที่จำหน่ายสินค้าและผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านแล้ว ผู้ใหญ่บ้านยังได้ไปติดต่อหาตลาดใหม่ๆ เพื่อมารองรับผลผลิตทางการเกษตรและผลผลิตของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนจึงทำให้ชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก มีการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างชุมชน ตลอดจน สร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นในเครือข่ายระหว่างชุมชนอีกด้วย เมื่อมีกิจกรรมลานค้าชุมชนขึ้นโอกาสที่ชุมชนจะพึ่งตนเอง ได้จึงมีสูง เนื่องจากว่า ในชนบทเรานั้นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือ การไม่มีตลาดรองรับผลผลิตทางการเกษตร พวกเขาสามารถผลิตได้แต่ ไม่มีสถานที่ในการจำหน่ายไม่มีตลาดรองรับ ผลผลิตทางการเกษตรขายไม่ได้ ถูกนายทุนเอารัดเอาเปรียบ ราคาที่ซผลทางการเกษตรถูกกดราคาให้ต่ำลงไม่ค่อยมีราคา เมื่อผลผลิตขายไม่ออกหรือมีราคาต่ำชาวบ้านจึงประสบปัญหาการขาดทุนไม่คุ้มค่ากับทุนที่ลงไป ชาวบ้านก็ยิ่งยากจนลงทุกที ต้องแก้ปัญหาด้วยการหนีจากบ้านอพยพไปขายแรงงานในกรุงเทพฯ หรือมาก่อมือบประท้วงเรียกร้องราคามผลผลิตกับรัฐบาล

ในส่วนของบ้านถิ่นสำราญนั้น กิจกรรมลานค้าชุมชนก็มีเช่นกันแต่จะเป็นลักษณะลานค้าชุมชนที่มีการค้าขายกันสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง มีพ่อค้าจากในเมืองมาขายของต่างๆ โดยเฉพาะในส่วนของเสื้อผ้าสำเร็จรูปของวัยรุ่นที่ทันสมัย เครื่องใช้ต่างๆ ที่เป็นผลผลิตของภาคอุตสาหกรรม ในส่วนของผลผลิตของเกษตรกรรมของชาวบ้าน จากการสังเกตไม่มีให้เห็น อีกประการหนึ่ง ลานค้าในชุมชนจริงๆ ไม่มี ต้องอาศัยลานวัดหรือสนามหญ้าหน้าโรงเรียนเป็นสถานที่ในการค้าขาย การค้าขายจะมีเฉพาะในวันหยุด เสาร์- อาทิตย์ ดังได้กล่าวมาแล้ว สินค้าส่วนมากจะเป็นผลผลิตของอุตสาหกรรมอันเป็นเครื่องแสดงถึง ความทันสมัยความเจริญ เช่น วิทยุ เทป ม้วนเทป หรืออุปกรณ์ต่างๆ ที่แปลกหูแปลกตาของชาวบ้าน สินค้าพวกนี้เป็นของใหม่ ที่พวกพ่อค้านำมาจำหน่ายหลอกล่อดึงดูดลูกค้า นั่นคือชาวบ้านให้จับจ่ายใช้เงินอย่างฟุ่มเฟือยติดเป็นนิสัย ต่อจากนี้ไป อาหารไม่มีก็ไม่ไปหาแล้ว รอตตลาดเคลื่อนที่จับจ่ายใช้สอยหาอาหาร ไม่ต้องเสียเวลาในการไปหาอาหาร จากแม่น้ำลำห้วยอีกต่อไปแล้ว ชาวบ้านจึงมีนิสัยติดสบาย วิถีชีวิตของชาวบ้านก็เปลี่ยนไป วัฒนธรรมแนวความคิดตลอดจน ทักษะคติในการให้ความสำคัญเกี่ยวกับในเรื่องของเงินตรามากจนเกินไป ทำให้ชาวบ้านมองว่า เงินนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญและควรแสวงหามาให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ใครมีเงินนับว่าเป็นสิ่งที่ดี มีอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่สะดวกสบายทันสมัยสิ่งเหล่านี้เป็นตัวชี้วัด ให้ชาวบ้านพยายามขวนขวายทุกวิถีทาง ตลอดจน พยายามที่จะยกระดับความสามารถในการเลื่อนระดับชนชั้นของตนเองในสังคม

ในส่วนของลานค้าชุมชนนั้น ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้มีในการรวมกลุ่มหรือผลักดันให้เกิดลานค้าชุมชนขึ้น เพราะในชุมชนมิได้มีการรวมกลุ่มกันเกษตรผสมผสานไม่มีสินค้าทางการเกษตรหรือผลิตผลทางการเกษตร ไม่มีการที่จะพัฒนาไปสู่การทำธุรกิจชุมชนจึงไม่เกิดขึ้น เหล่านี้ มิได้หมายความว่า การที่ชุมชนไม่มีลานค้าของชุมชนก็ได้หมายความว่า การสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองนั้นล้มเหลวหรือว่าจำเป็นต้องมี เพราะในพื้นที่แต่ละพื้นที่มีปัญหาและปัจจัยต่างๆ ที่ไม่เหมือนกัน มีบริบทต่างกัน ปัญหาที่ต่างกัน แต่การมีลานค้าชุมชนเป็นตัวชี้วัดอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า อย่างน้อยชาวบ้านเขามีสถานที่ในการแลกเปลี่ยนสินค้าและจำหน่ายสินค้าของตน อันหมายถึง การแสดงออกถึงความเป็นเอกภาพของชุมชนในระดับหนึ่ง แต่สำหรับ บ้านถิ่นสำราญไม่มีลานค้าชุมชน เนื่องด้วยชาวบ้านนิยมนำสินค้าของตนไปจำหน่ายในตลาดในเมืองหรือไม่มีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อผลิตผลถึงที่ เพราะหมู่บ้านอยู่ห่างจากตัวอำเภอเพียงไม่กี่กิโลเมตรในเรื่องลานค้าชุมชนจึงไม่มีความจำเป็นและสำคัญมากเท่าใดนักสำหรับบ้านถิ่นสำราญ

กิจกรรมร้านค้าชุมชน เป็นกิจกรรมที่มุ่งขยายผลผลิตของชุมชนและลดรายจ่ายให้กับชาวบ้านโดยการรณรงค์ในด้านจิตสำนึกการพึ่งตนเอง และให้ชาวบ้านนำผลผลิตของตนเองมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันเองในชุมชนและเครือข่ายร้านค้าในชุมชน สำหรับสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน แต่หากต้องซื้อจากภาคธุรกิจ ก็ควรซื้อได้ในราคาถูก โดยการรวมกันซื้อจากบริษัทที่ผลิตโดยตรง และแสวงหาความรู้จากภาคธุรกิจที่ติดต่อค้าขายด้วย

กิจกรรมร้านค้าชุมชนของบ้านศิลารักษ์นั้นเกิดขึ้นอันเป็นผลเนื่องมาจากชาวบ้าน ได้รวมกลุ่ม กันประกอบกิจกรรมเกษตรผสมผสานจนมี อาหารพอเพียงแก่การบริโภค ที่เหลือจากการบริโภคก็นำออกมาจำหน่ายได้แปรรูปผลผลิตออกมาจำหน่ายในชุมชนของตนเองและเครือข่ายต่างชุมชน ต่างอำเภอจึงทำให้มีเงินเหลือเก็บเมื่อชาวบ้านมีเงินเหลือเก็บแล้วจึงเกิดความคิดว่า ทำอย่างไร เราจึงจะไม่เสียเปรียบพ่อค้า เมื่อเวลาเราไปซื้อสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ ผู้ใหญ่บ้านจึงได้ประชุมกลุ่มชาวบ้านหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ชาวบ้านจึงเสนอให้มีกิจกรรมร้านค้าชุมชน จึงได้รวมกลุ่มกันก่อตั้งสหกรณ์ร้านค้าชุมชนขึ้นมา โดยชาวบ้านได้สมัครเป็นสมาชิกรวมหุ้นได้เงินมาจำนวนหนึ่ง แล้วได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่งทำหน้าที่ตรวจสอบ ในเรื่องเกี่ยวกับการเงินและบัญชี ส่วนในเรื่องของผู้ขาย สมาชิกในกลุ่มได้จัดตัวแทนของตนหมุนเวียนมาทำหน้าที่ขาย ในการดำเนินงานจะมีการประชุมสมาชิกทุกเดือนตลอดจนชี้แจงรายรับ รายจ่าย ผลกำไรแล้ว เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนซักถามข้อข้องใจต่างๆ เกี่ยวกับการดำเนินงานของสหกรณ์ร้านค้าชุมชน เปิดโอกาสรับสมาชิกใหม่เข้ามาเพิ่มเพื่อเพิ่มทุนให้มีมากขึ้น ในส่วนของการบริหารงานนั้นผู้ใหญ่บ้านมิได้ใช้อำนาจของตนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการ การแทรก

แข่งในเรื่องการเงิน ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษาชี้แนะ แก้ไข และช่วยหาหนทางวิชาการมาให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องการบริหารบัญชีและการคิดเงินปันผลให้แก่สมาชิกภายในกลุ่ม เริ่มต้นการก่อตั้งกลุ่มครั้งแรกมีสมาชิกเพียง 60 ครอบครัวต่อมาชาวบ้านเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ดีและมีประโยชน์เป็นการช่วยเหลือกันเองในหมู่บ้าน โดยมีได้มุ่งหวังผลกำไรแต่อย่างใด ต่อมาชาวบ้านจึงได้ทยอยเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์ร้านค้ามากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับจึงทำให้ สหกรณ์ร้านค้าจากสหกรณ์เล็กๆ พัฒนาไปสู่สหกรณ์ขนาดใหญ่และเป็นองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็งที่มีอำนาจต่อรองในการซื้อขายสินค้ากับพ่อค้าคนกลาง ได้มีประสิทธิภาพกว่าการซื้อขายย่อย ในการบริหารงานนั้นสมาชิกทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร ตลอดจนการเรียนรู้ทั้งทางทฤษฎีเกี่ยวกับ เรื่องสหกรณ์พร้อมทั้งปฏิบัติ ไปในตัว ได้รับรู้ ได้สัมผัสกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและได้ช่วยกันแก้ไขปัญหา ผลประโยชน์ส่วนหนึ่งที่ได้จากการดำเนินการกิจกรรมร้านค้าคือ การได้ซื้อสินค้าที่ถูกลง เมื่อสิ้นปีได้เงินปันผล นอกจากนี้ ยังได้เรียนรู้วิธีการดำเนินกิจการ วิธีการบริหารงาน บริหารคน บริหารเวลาเรียนรู้การทำงานร่วมกันตลอดจนสร้างเสริมความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

“กิจกรรมการรวมกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ของเราแม้ไม่ใช่กลุ่มใหญ่แต่เราก็สามารถสนับสนุนทางด้านการเงินให้แก่บรรดาสมาชิกได้ในระดับหนึ่ง เพื่อบรรเทาในเรื่องที่เกี่ยวกับการเงินของหมู่บ้าน ทุกคนในกลุ่มให้ความร่วมมือกันดี ระบบการจัดทำบัญชีเราได้ขอให้ครูใหญ่มาช่วยสอนวิธีการทำบัญชีให้และวิธีการคำนวณเงินปันผลแก่สมาชิก นอกจากนี้กลุ่มของเรามีกฎว่า ถ้าหากใครจะมากู้เงินต้องหาคนมาค้ำประกันอย่างน้อยสองคน การค้ำประกันมิใช่การค้ำประกันปากเปล่าแต่ต้องทำเป็นหนังสือและลงลายมือชื่อต่อหน้าคณะกรรมการและสมาชิกทุกคน ถ้าหากว่าผู้กู้เงินไม่สามารถชดใช้เงินผู้ค้ำประกันต้องรับผิดชอบ ในเรื่องนี้ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องแต่ผู้ใหญ่บ้านมีฐานะเพียงสมาชิกคนหนึ่งในกลุ่มของเราเท่านั้น”(พลอย ศรีพลหงษ์, สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2542)

กิจกรรมร้านค้าบ้านถิ่นสำราญได้มีความพยายามที่จะก่อตั้งขึ้นมาจากชาวบ้านร่วมกับผู้ใหญ่บ้านได้ร่วมกันก่อตั้งครั้งแรกมีสมาชิก 30 ครอบครัว การดำเนินงานผ่านไปด้วยความยากลำบาก ในระยะเวลาหนึ่งปีมีปัญหาเกิดขึ้นมากมายแม้ว่า ในการบริหารงานนั้นจะจัดให้สมาชิกหมุนเวียนกันมาทำหน้าที่ในร้านค้า มีระบบการลงบัญชีทุกครั้ง เมื่อซื้อสินค้า แต่ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นคนถือเงินและทำบัญชีเอง ตลอดจน สั่งซื้อสินค้ามาจำหน่ายในร้านค้า ผู้ใหญ่บ้านก็จะลงบัญชีรายรับ รายจ่าย ของตนเองหักเงินด้วยอำนาจของตนเอง ทุกเดือนจะมีการรายงานผลการดำเนินงาน แต่ปัญหาเบื้องต้นเกิดจากยอดเงินหายไปไม่สามารถหาสาเหตุได้ ปัญหาต่อมาคือเกิดการ

ทฤษฎีในการขายสินค้ามียอดขายสินค้าแต่ไม่จ่ายเงิน สมาชิกบางคนแอบกินเหล้าสุบบุหรี่และยกยอกสินค้าไปเป็นของตนเองจึงทำให้สมาชิกทะเลาะกัน เมื่อสอบถามถึงความโปร่งใสในการบริหารงานผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถตอบคำถามได้ เมื่อชาวบ้านจะขอเงินคืนผู้ใหญ่บ้านก็ไม่คืนให้ แต่กลับโดนขู่่าให้ไปฟ้องศาลเอาเอง กิจกรรมร้านค้าชุมชนจึงล่มสลายชาวบ้านค่อยทยอยออกจากการเป็นสมาชิกในที่สุด กิจกรรมร้านค้าชุมชนจึงต้องปิดตัวลงไป อันเนื่องมาจากเรื่องความโปร่งใสในการทำงานและที่สำคัญคือผู้ใหญ่บ้านไม่อยู่ในฐานะที่จะเป็นตัวประสานประโยชน์ของชาวบ้านได้ (เที่ยง ดวงเสมอ , สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2542) เรื่องดังกล่าว สอดคล้องกับคำกล่าวของ นายวุฒิชาติโยม ดังนี้

“เราไม่รู้ว่าในการดำเนินกิจการนั้นผู้ใหญ่บ้านเขาทำกันอย่างไร ถึงแม้ว่าทุกคนจะได้เข้าไปมีส่วนร่วมก็จริง แต่ดวงในลึกๆ แล้วมีเพียงผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการเท่านั้นที่รู้” (วุฒิ ชาติโยม, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม, 2542) ในเรื่องนี้ได้รับการสนับสนุนจากแม่ใหญ่ บัวลา วันดี ดังนี้

“ไอ้พวกเงินที่เราลงทุนลงแรงไปไม่รู้ว่ามีผู้ใหญ่บ้านเขาเอาไปทำอะไรบ้าง เขาจะอุบอิบบมิบกัน พอเราถามหน่อยก็มักจะบอกว่า ถ้ามีปัญหาเขาก็ออกไปหรือไปฟ้องศาลเอา นอกจากนี้ไอ้พวกที่ไปเป็นกรรมการหรือพวกที่ไปเป็นผู้ขายของมักจะเอาขนมให้ลูกหลานตัวเองกิน ส่วนพวกผู้ชายมักจะแอบกินเหล้า โดยเฉพาะเหล้าดองยาหรือพวกยาสูบ มันจะไม่แจ้งได้ยังไง”(บัวลา วันดี, สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2542)

กิจกรรมกลุ่มอาชีพ เป็นกิจกรรมที่พึ่งตนเองและการเพิ่มรายได้ให้ชาวบ้านควบคู่กันไป โดยการสร้างมูลค่าของผลผลิตด้วยการส่งเสริมให้มีการแปรรูปผลผลิตและผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน ตำบลหรือพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอาชีพที่มีอยู่บนพื้นฐานของศักยภาพของท้องถิ่น เช่นแรงงาน ทรัพยากร ทุน และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยภาคราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน สนับสนุนด้วยการพัฒนาทักษะฝีมือ รูปแบบคุณภาพ และสร้างเครือข่ายของกลุ่มอาชีพและสร้างความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มอาชีพกับเครือข่ายของร้านค้าชุมชนและลานค้าชุมชนกับภาคธุรกิจที่ต้องการผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์

กิจกรรมส่งเสริมกลุ่มอาชีพของบ้านศิลารักษ์ เกิดจากผู้ใหญ่บ้านได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านแต่ละคนมารวมกลุ่มกันประกอบอาชีพเสริมรายได้ ซึ่งแต่ก่อนอาศัยแต่เงินขายข้าวเพียงอย่างเดียว กิจกรรมส่งเสริมอาชีพของชาวบ้านนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากชาวบ้านได้ร่วมมือกันขุดคลองส่งน้ำจากแม่น้ำมูลมายังที่นาของตนเอง จึงทำให้ชาวบ้านมีน้ำไว้ใช้ตลอดทั้งปี เมื่อมีน้ำไว้ใช้ตลอด

ทั้งปี ก็สามารถประกอบกิจกรรมเกษตรได้ทั้งปีโดยไม่ต้องรอฟฉนอีกต่อไปแล้วและอีกปัจจัยหนึ่ง
 ลานค้าชุมชนก็ได้เกิดขึ้นแล้วในหมู่บ้าน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือชาวบ้านเสียเปรียบพ่อค้าคนกลาง
 ในเรื่องของราคาผลผลิตทางการเกษตรถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา ชาวบ้านจึงได้มาเล่าปัญหาให้ผู้
 ใหญ่บ้านฟังผู้ใหญ่บ้านจึงได้เสนอญัตติในที่ประชุมใหญ่ประจำหมู่บ้านเพื่อหาแนวทางในการแก้
 ไขปัญหาร่วมกันประกอบกับผู้ใหญ่บ้านมีความคิดอยู่แล้วว่า จะทำอย่างไรบ้านเราจึงจะเจริญและ
 ชาวบ้านไม่ยากจนมีกินมีใช้ ผู้ใหญ่บ้านจึงได้เปิดประชุมปรึกษาหารือชาวบ้าน ชาวบ้านมี
 ความเห็นว่าพวกเราควรจะรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง จึงได้รวม
 กลุ่มกันตามที่ตนเองถนัดและสนใจโดยมีผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านพร้อมกับคณะครู
 อาจารย์ได้เข้ามาเป็นที่ปรึกษาร่วมแก้ไขปัญหให้กับกลุ่มแต่ละกลุ่ม ในเบื้องต้นได้เกิดกลุ่มอาชีพ
 ดังต่อไปนี้

ตารางแสดง การรวมกลุ่มประกอบกิจอาชีพต่างๆ

กิจกรรมรวมกลุ่ม	จำนวนสมาชิก/ ครอบครัว
กลุ่มทำไร่นาสวนผสม	30
กลุ่มทำไก่อย่างล้มต่า	10
กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์	60
กลุ่มเลี้ยงปลาในนาข้าว	20
กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม	35
กลุ่มเลี้ยงกบ	80
กลุ่มเลี้ยงเป็ด	40
กลุ่มเลี้ยงวัว	400
กลุ่มเลี้ยงไก่พื้นบ้าน	30
กลุ่มทำไข่เค็ม	60

ที่มา: เอกสารประกอบการพัฒนาบ้านศิลารักษ์

ในการบริหารงานของแต่ละกลุ่มนั้น พยายามที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นหมุนเวียน
 ในชุมชน เช่น กลุ่มทำไข่เค็มก็จะรับซื้อไข่จากกลุ่มเลี้ยงเป็ดมาทำไข่เค็มแล้ว วางจำหน่ายในหมู่
 บ้านของตน นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเลือกหัวหน้ากลุ่มของตนเองโดยอิสระ
 ปราศจาก การแทรกแซงของผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะทำหน้าที่ควบคุมดูแลอยู่ห่างๆ จะสนับสนุน
 ในเรื่องของเงินทุนและความรู้ทางวิชาการโดยการไปติดต่อกับหน่วยงานของทางราชการและเอก

ชนเพื่อมาให้ความรู้แก่ชาวบ้านแต่ละกลุ่มเพื่อให้เกิดทักษะ ในการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้จัดคณะกรรมการหมู่บ้านสัญจร หมั่นออกไปเยี่ยมติดตามประเมินผลการดำเนินงานของแต่ละกลุ่ม เพื่อหาข้อมูลมาไว้สำหรับวางแผนการพัฒนาของหมู่บ้านในโอกาสต่อไป มิเพียงการออกเยี่ยมเท่านั้น หากมีการประชุมใหญ่สามัญประจำทุกเดือนในวันที่ 5 ของทุกเดือน ชาวบ้านทุกคนที่เป็นสมาชิกของแต่ละกลุ่มได้มาประชุมร่วมกัน รายงานผลการปฏิบัติงานแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์จากการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มตลอดจน ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วหาแนวทางร่วมกันในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เหล่านี้จึงก่อให้เกิดองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็งเกิดเป็นเวทีชาวบ้านเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเต็มที่ จึงทำให้ชาวบ้านแสดงศักยภาพของตนเองออกมาอย่างเต็มที่ เพราะมีความรู้สึกว่าได้เป็นเจ้าของในกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ตลอดจนเกิดความหลากหลายทั้งแนวความคิด เกิดการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน รู้จักเคารพในความคิดของบุคคลอื่น รู้จักรับฟังเหตุผลและเคารพในกฎระเบียบของกลุ่มและของชุมชนที่ได้ตั้งไว้เป็นกฎเกณฑ์ร่วมกัน

ในด้านหนึ่งของบริบทการพัฒนาได้เกิดเวทีการเมือง ในระดับชุมชนขึ้นชาวบ้านได้เรียนรู้การเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยโดยเฉพาะ การเน้นการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนและการยอมรับเสียงข้างมาก มาใช้ในกระบวนการตัดสินใจ อันเป็นพื้นฐาน ที่สำคัญในการพัฒนาการปกครองในระบบประชาธิปไตย ต้องเริ่มที่ตัวประชาชนก่อน โดยเฉพาะเริ่มที่การให้การศึกษาแก่ประชาชน แต่มิได้หมายถึง การให้การศึกษาภายในระบบเท่านั้น ที่รัฐเป็นผู้จัดสรรให้เพียงผู้เดียว หากแต่ ควรให้ความสำคัญ ให้กับการศึกษาทุกระดับทุกแขนงทั้งในระบบและนอกระบบ โดยเน้นให้ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นแต่ละชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายหรือรูปแบบ ของการศึกษาที่เหมาะสมในแต่ละท้องถิ่นที่อยู่บนพื้นฐานภูมิปัญญาของชาวบ้าน

กิจกรรมกลุ่มอาชีพของบ้านถิ่นสำราญ จากการเข้าไปสังเกตการณ์ กิจกรรมการทำงานของชาวบ้านพบว่า การรวมกลุ่มประกอบอาชีพเสริมของชาวบ้านนั้นไม่ได้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง แต่ก็ได้ให้ความหมายว่า การประกอบอาชีพเสริมของชาวบ้านไม่มีเลย ชาวบ้านได้มีการประกอบอาชีพเสริมเช่น เมื่อว่างเว้นจากฤดูกาลทำนา ชาวบ้านก็จะปลูกผักสวนครัว ทอเสื่อ เลี้ยงวัวเนื้อ ตลอดจนทำเครื่องจักสานต่างๆ แต่ในการทำกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ มิได้พัฒนาการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กร เพื่อให้เกิดธุรกิจชุมชน ทำแต่เพียงเอาไว้อุปโภคบริโภคเท่านั้น ในส่วน ที่เหลือก็เอาไว้ขายบ้าง ชาวบ้านส่วนใหญ่ในวัยแรงงานมักจะอพยพแรงงานไปทำงานในกรุงเทพฯ เพราะ การไปทำงานในกรุงเทพฯ ทำให้เกิดรายได้เป็นเงินได้เร็วกว่าการที่จะอยู่บ้าน

แล้วประกอบอาชีพเสริม เพื่อสร้างรายได้โอกาสได้เงินเข้า ต้องใช้เวลานานกว่าที่ผลผลิตจะผลิตออก
ออกผล (การไปทำงานที่กรุงเทพฯ ก็ถือว่าเป็นการประกอบอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง)
ราคาผลผลิตก็ไม่ดี บางทีขาดทุนไม่คุ้มกับการลงทุนลงแรง ชาวบ้านจึงไม่นิยม ที่จะประกอบอาชีพ
เสริม ในชุมชนของตนเอง อีกประการหนึ่ง การรวมกลุ่มขึ้นมา นั้น ไม่ได้มีผู้นำที่เข้มแข็งที่จะนำ
การรวมกลุ่มขึ้นมาเป็นรูปธรรมและไม่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากผู้ใหญ่บ้าน เมื่อชาวบ้าน
พยายามจะรวมกลุ่มขึ้นมา มักถูกขัดขวางจากผู้ใหญ่บ้านและขาดปัจจัยต่างๆ ในการดำเนินงาน
จะเห็นได้จากชาวบ้านต้องการรวมกลุ่มกันเลี้ยงวัว แต่ไม่มีเงินในการซื้อวัวต้องการให้ผู้ใหญ่บ้าน
เข้ามาช่วยเป็นผู้ประสานติดต่อกับทางราชการ แต่ผู้ใหญ่บ้านไม่สนใจ เนื่องจากชาวบ้านกลุ่ม
ดังกล่าว ไม่ได้เป็นญาติพี่น้องของผู้ใหญ่บ้านและเป็นกลุ่มที่ไม่ได้ลงคะแนนให้ผู้ใหญ่บ้านคน
ปัจจุบันจึงไม่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากผู้ใหญ่บ้าน ประกอบกับชาวบ้านเห็นว่าการเข้าไป
ทำงานในกรุงเทพฯ แล้วทำให้ฐานะทางการเงินดีกว่า การอยู่กับบ้านรวมทั้งชาวบ้านติดนิสัยสบาย
ชอบซื้อ แม้ว่าจะมีแม่น้ำมูลไหลผ่านหมู่บ้านก็ตาม ไม่ยอมที่จะลงมือลงแรงทำการเกษตรกันเท่า
ไต่หนัก ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้มีบทบาทในการเปลี่ยนทัศนคติของชาวบ้านให้เข้ามารวมกลุ่มกันสร้าง
กลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชนมากเท่าไต่หนัก ผู้ใหญ่บ้านไม่มีภาวะผู้นำที่จะสร้างความศรัทธา จาก
ชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านของตนชาวบ้านไม่ค่อยสนใจการทำงานของผู้
ใหญ่บ้านชาวบ้านเกิดความเบื่อหน่ายและไม่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานกับผู้ใหญ่
บ้าน ดังคำกล่าวของ นายหอม แสนทวีสุข ดังนี้

“ในการทำมาหากินก็แล้วแต่ว่าใครจะทำอะไร ผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ได้มาสนใจเราเท่าไรหรอก
อีกอย่างเราก็ไม่สนใจผู้ใหญ่บ้าน เบื่อ เขาเก่งแล้วปล่อยให้เขาทำไปคนเดียวเถอะจะทำอะไรก็เอา
แต่พวกตนเองแต่ก่อนที่ยังไม่ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน สมัยที่ยากเป็นผู้ใหญ่บ้านก็คืออยู่หรือขอบริการ
ใช้ก็ง่ายแต่เดี๋ยวนี้มันไม่เหมือนเดิมแล้ว เรื่องการทำงานปล่อยให้เขาทำไปเถอะ อะไรอะไรเขาก็รู้
หมดแล้วแหละผู้ใหญ่บ้านเก่งอยู่แล้ว เราทักท้วงเราทัดทานมีหรือจะฟัง อย่าพูดยังดีกว่า พูดไปก็
เปลืองน้ำลายเปล่า”(หอม แสนทวีสุข, สัมภาษณ์, 7 ตุลาคม 2542)

การทำผังเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นกิจกรรมที่จะสร้างระบบข้อมูลเกี่ยวกับองค์กร
ชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนทั่วประเทศ เพื่อให้หน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและภาคธุรกิจที่
เกี่ยวข้อง สามารถทราบถึงศักยภาพขององค์กรชุมชนแต่ละองค์กร ชุมชนแต่ละชุมชนซึ่งจะ
สามารถเข้าไปช่วยเหลือ สนับสนุน หรือติดต่อกับองค์กรชุมชนหรือชุมชนได้ตามความเหมาะสม

การทำผังเครือขายองค์กรชุมชนของบ้านศิลารักษ์ได้มีการจัดทำแผนผังการทำงานของแต่ละกลุ่ม เขียนลงบนกระดานให้เห็นได้อย่างชัดเจน โดยใช้สถานที่คือใต้ถุนบ้านผู้ใหญ่บ้าน อันประกอบไปด้วยกฎระเบียบของหมู่บ้านตลอดจนแผนผังการทำงานของแต่ละกลุ่ม รายชื่อสมาชิกของแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ยังได้จัดให้มีการทำเป็นเอกสารการดำเนินงานของแต่ละกลุ่ม เพื่อให้เผยแพร่ให้แก่ชุมชนอื่นๆ ที่ต้องการเข้ามาศึกษาเรียนรู้โดยมิได้มีการหึงหวงแต่ประการใด หากแต่เต็มใจที่จะถ่ายทอดให้ด้วยความยินดีและได้วางผังเครือขายระหว่างชุมชน ตลอดจนเป็นการระบายสินค้าไปในเครือขายต่างๆ ทั้งในเครือขายของตนและเครือขายอื่นในอำเภอและจังหวัดอื่นๆ จึงทำให้สามารถมองเห็นภาพรวมของการพัฒนาและการดำเนินงานของหมู่บ้านให้สะดวกแก่การเข้าไปช่วยเหลือของหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน ตลอดจนการเข้าไปช่วยในการแก้ปัญหาในจุดต่างๆ ได้ทันสถานการณ์และนำมาเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้านต่อไป นอกจากนี้แล้วยังทำให้ผู้ใหญ่บ้านได้ปกครองได้บริหารงานด้วยความสะดวกยิ่งขึ้น มีรูปแบบการทำงานที่ชัดเจนไม่ซ้ำซ้อนมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดประสิทธิผลในการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ในทางตรงกันข้ามบ้านถิ่นสำราญจะไม่มีการทำผังเครือขายองค์กรชุมชน แสดงไว้ให้เห็น เพราะภายในหมู่บ้าน ไม่มีองค์กรชุมชนที่เป็นรูปธรรมเกิดขึ้นหากจะมีก็เป็นเพียงกลุ่ม อสม.ประจำหมู่บ้านเท่านั้น ซึ่งมีป้ายแสดงรายชื่อ อสม. และมีป้ายแสดงรายชื่อคนชรา ส่วนการทำผังเครือขายภายในชุมชนและภายนอกชุมชนนั้นไม่มี แต่ที่กล่าวมานี้ มิได้หมายความว่าภายในหมู่บ้านจะไม่มีองค์กรทางสังคมเลย หากแต่จะมีองค์กรทางสังคมที่หลวมๆ ไม่ได้ตั้งเป็นทางการและมีสายการบังคับบัญชาของผู้ใหญ่บ้านในการปกครองหมู่บ้านก็ยังมียู่ มีโครงสร้างการปกครองเหมือนกับหมู่บ้านอื่นๆ ในการปกครองหมู่บ้านตามระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีการรวมกลุ่มกันบ้าง ในระดับหนึ่ง เช่น การรวมกลุ่มกันลงแขกเกี่ยวข้าว การรวมกลุ่มกันทำบุญประจำปี การไปช่วยเหลือกันทำบุญในงานศพ งานแต่งงาน ฯลฯ ภาพเหล่านี้ ยังมีให้เห็นอยู่ในชุมชน หากแต่เพียงแต่ไม่ได้ได้รับการพัฒนาไปสู่องค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง ส่วนหนึ่งเกิดจากผู้นำไม่มีภาวะผู้นำที่เข้มแข็งที่จะนำพาชาวบ้านไปสู่เป้าหมายที่วางไว้เพราะ ผู้นำชอบใช้อำนาจสั่งการและไม่ชอบลงมาคลุกคลีกับชาวบ้าน จึงทำให้ชาวบ้านหมดความศรัทธาในตัวผู้ใหญ่บ้าน เพราะผู้ใหญ่บ้านขาดความเสียสละเช่น การทำบุญประจำปี ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้เข้ามามีบทบาทในการบริหารงาน หากแต่เพียงหลบหลีก ปล่อยให้ชาวบ้านทำกันเองโดยอ้างว่า “งานวัดไม่ใช่งานของตน งานของตนคือปกครองและฉันก็รู้ว่าฉันจะทำอะไร” เมื่อผังเครือขายองค์กรชุมชนไม่ชัดเจนประกอบกับสังคมชนบทมีความสลับซับซ้อน การเข้าไปพัฒนาของทางราชการจึงไม่ใช่การเข้าไปแก้ปัญหาได้ตรงจุด ไม่ได้แก้ปัญหาในสิ่งที่ชาวบ้านต้องการที่แท้จริง หากแต่เป็นการแก้ปัญหาที่มองจากส่วนบนที่ทาง

ราชการเห็นว่า ควรจะนำแนวทางนั้นไปปฏิบัติในชุมชนนั้นจึงทำให้กระบวนการในการแก้ปัญหาได้แก้ปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้านให้หมดสิ้นไป ปัญหาเก่าก็ยังคงอยู่ปัญหาใหม่ที่เกิดจากทางราชการได้เข้าไปก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นชุมชนจึงไม่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์

การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาแหล่งน้ำในชนบท เพื่อให้ชนบทมีแหล่งน้ำที่เพียงพอที่จะเป็นแหล่งน้ำ เพื่อการอุปโภคของชุมชนและเป็นแหล่งน้ำเพื่อการพึ่งตนเองทางด้านการเกษตร ซึ่งจะเป็นแหล่งน้ำสำรองสำหรับเพิ่มเติมให้กับสระน้ำในไร่ นาของเกษตรกร และเป็นการแก้ไขปัญหากภัยแล้งในชนบท

สำหรับการพัฒนาแหล่งน้ำของบ้านศิลารักษ์นั้น ดังได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้นว่า ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการขุดคลองส่งน้ำจากแม่น้ำเป็นระยะทาง 1.5 กิโลเมตรเพื่อส่งน้ำมาสู่น้ำของตนเองนอกจากนี้ยังได้ขุดสระไว้ทำห่มบ้านเป็นฝายดินขนาดเล็กเพื่อกักเก็บน้ำจึงส่งผลดีให้ชาวบ้านมีน้ำใช้อุปโภคบริโภคตลอดทั้งปีไม่ขาดแคลนน้ำโดยเฉพาะการประกอบกิจกรรมการเกษตร นอกจากนี้ผลดีจากการมีแหล่งน้ำไว้ในหมู่บ้านคือชาวบ้านสามารถขุดบ่อบาดาลได้ทุกหลังคาเรือน ระดับน้ำใต้ดินจะอยู่ในระดับที่สูงขึ้น เนื่องจากฝายเป็นที่เก็บกักและขุดน้ำซึ่งแต่ก่อนที่มาตั้งหมู่บ้านใหม่ๆ ชาวบ้านจะขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ขุดเจาะบ่อบาดาลไม่ได้หรือถ้าขุดได้ระดับน้ำใต้ดินก็จะอยู่ลึกมากประมาณ 15-20 เมตร ถ้าในฤดูแล้งจะไม่มีน้ำดื่มเลย ชาวบ้านต้องไปขนน้ำจากบ่อในที่ลุ่มที่แม่น้ำมูลซึ่งต้องใช้รถเข็นเป็นพาหนะในการขนน้ำจึงทำให้ชาวบ้านประสบความลำบากมาก แต่ปัจจุบันนี้เนื่องจากชาวบ้านได้รวมแรงกันขุดคลองส่งน้ำจึงทำให้มีน้ำใช้อย่างสะดวกสบายและได้จัดทำระบบประปาหมู่บ้านเพื่อให้มีน้ำดื่ม น้ำใช้ มีความสะอาดมากขึ้น เพื่อสุขภาพและพละอนามัยที่ดีของชาวบ้านดังคำกล่าวยืนยันของผู้ใหญ่บ้านที่ว่า "ที่เขาพูดว่าอีสานแห้งแล้งนั้น ที่ศิลารักษ์นี้ไม่มีผมเห็นแต่มีน้ำอยู่ทั้งปี ปลูกผักได้กินผัก ปลูกมะละกอได้กินมะละกอ เลี้ยงกบได้กับขาย" (สวัสดิ์ สุขพันธ์, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2542)

สำหรับบ้านถิ่นสำราญจะได้เปรียบในเรื่องแหล่งน้ำคือมีแม่น้ำมูลไหลผ่านหมู่บ้านอยู่แล้ว ชาวบ้านจึงไม่ขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภคต่างๆ แต่ก็มีได้หมายความว่าบ้านถิ่นสำราญมิได้มีการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก บ้านถิ่นสำราญก็มีการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กเหมือนกันหากแต่ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการเสนอโครงการตั้งแต่ต้น จะเห็นได้จากโครงการสร้างฝายน้ำล้นหรืออ่างเก็บน้ำ ผู้ใหญ่บ้านจะตั้งโครงการไปลงในพื้นที่นาของตนเอง ในกระบวนการตัดสินใจไม่ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจแต่อย่างใด หากแต่ในกระบวนการตัดสินใจนั้นกระทำเฉพาะในกลุ่มผู้ใหญ่บ้าน เมื่อฝายน้ำล้นได้ไปก่อสร้างใน

พื้นที่นาของผู้ใหญ่บ้านผลประโยชน์โดยตรงที่เกิดขึ้นคือผู้ใหญ่บ้านได้ใช้น้ำในการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรแต่เพียงผู้เดียวซึ่งผลที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงแก่ชาวบ้านโดยทั่วไป หากแต่เกิดประโยชน์เฉพาะผู้ใหญ่บ้านเพียงผู้เดียว ประโยชน์ทางอ้อมอีกทางหนึ่งคือผู้ใหญ่บ้านได้ประโยชน์จากการขายดินที่ขุดขึ้นมานำไปถมที่ในที่ต่างๆ เหล่านี้จึงทำให้ชาวบ้านไม่พอใจในตัวผู้ใหญ่บ้านจากการพูดคุยจากผู้ใหญ่บ้านพบว่าผู้ใหญ่บ้านได้อ้างว่า “พวกที่ไม่พอใจคือพวกที่ไม่ได้รับประโยชน์นั้นแหละพวกนี้ถือจกตุน พวกนี้อยากได้ผลประโยชน์”(แสง เดชะคำภู, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2542)

การสร้างเครือข่ายชุมชน เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้คนในองค์กรชุมชน ได้มาร่วมกันคิด ร่วมกันในการกำหนดเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาและร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชนซึ่งเป็นกระบวนการที่ชาวบ้าน ชุมชนจะต้องเป็นจุดเริ่มต้น ซึ่งภาคราชการจะทำหน้าที่ให้การช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมที่ชาวบ้านได้ริเริ่มขึ้น ช่วยประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาส่งเสริม

การสร้างเครือข่ายในชุมชนของบ้านศิลารักษ์มีการสร้างเครือข่ายของชุมชนอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะเครือข่ายในด้านการตลาดมีการขยายเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ในหมู่บ้านกลุ่มแต่ละกลุ่มได้จัดทำเอกสารเกี่ยวกับ การดำเนินงานตลอดจน วิธีการประกอบอาชีพในด้านต่างๆ ที่แต่ละกลุ่มได้กระทำจนประสบผลสำเร็จในการดำเนินกิจกรรม เพื่อเอาไว้ให้ชาวบ้านอื่นที่ต้องการจะเรียนรู้ได้เข้ามาเรียนรู้ ขอเอกสารขอคำแนะนำตลอดจน วิธีการในการประกอบกิจกรรมต่างๆ

ในขณะที่บ้านถิ่นสำราญมิได้มีการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ไม่ได้มีการสร้างเครือข่ายโยงใยแต่อย่างใด ส่วนหนึ่งเกิดจากผู้ใหญ่บ้านยังไม่ได้มีความคิดว่า ควรจะสร้างเครือข่ายไว้ทำไม และยังไม่เห็นประโยชน์ของการสร้างเครือข่าย ลักษณะของการดำรงอยู่ยังอยู่ในชุมชนหมู่บ้านของตน ไม่มีการติดต่อประสานงานกันเป็นทางการหรือเป็นเครือข่าย แต่ก็มีได้หมายว่าหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียง ไม่ได้มีการร่วมมือกันเลยโดยสิ้นเชิง การประสานงานให้ความร่วมมือจะมีอยู่บ้านในเรื่องของการรักษาความปลอดภัยร่วมกัน เช่น เมื่อมีโจรขโมยควาย แต่ละหมู่บ้านจะช่วยกันติดต่อประสานงานกันช่วยกันไล่ติดตามขโมยช่วยกัน ชาวบ้านก็จะคอยเป็นหูเป็นตาช่วยกัน มิได้นิ่งดูตายและการติดต่อในการประสานงานในการปกครองกับทางราชการก็ดำเนินตามปกติ หากแต่เพียงว่าการพัฒนานั้น ยังมีได้มีการพัฒนาขึ้นมาสู่ระดับการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจเป็นโครงสร้างเครือข่ายองค์กรระหว่างชุมชนและเครือข่ายอื่นๆ เท่านั้น

มีการตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร (one stop service) เป็นศูนย์กลางที่จัดให้บริการด้านการเกษตรแก่เกษตรกรทุกๆ ด้านทั้งด้านความรู้ เอกสาร แบบฟอร์ม การสนับสนุน การช่วยเหลือในการประกอบอาชีพการเกษตรในทุกประเภททั้งการปลูกพืช (ไร่ นา สวน) เลี้ยงสัตว์ การประมง ตลอดจนการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

ในเรื่องของศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร สำหรับบ้านศิลารักษ์นั้น แม้ไม่ได้มีการจัดตั้งศูนย์เป็นรูปธรรม แต่ในเรื่องของเอกสารในด้านต่างๆ มีการเก็บรวบรวมของแต่ละกลุ่มไว้ที่ผู้นำของกลุ่ม ส่วนหนึ่งเก็บไว้ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน เอกสารนั้น มีเพียงมีแต่ในเรื่องของการเกษตร หากแต่มีเอกสารมากมายที่นอกจากการเกษตร ผู้ใหญ่บ้านได้ร่วมมือกับชาวบ้านจัดทำขึ้นตลอดจนขอข้อมูลต่างๆ จากทางราชการ เมื่อทางราชการหรือชาวบ้านผู้สนใจจากที่อื่นที่สนใจต้องการข้อมูลเพื่อศึกษาหาความรู้ สามารถขอข้อมูลตลอดจนการอธิบายต่างๆ ที่บ้านผู้ใหญ่บ้านเพียงที่เดียวก็สามารถรู้ข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับรายละเอียดการดำเนินงานของแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ชาวบ้านเองก็สามารถมาศึกษาหาความรู้ในการประกอบอาชีพต่างๆ ได้ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน เพราะที่นี่จะมีเอกสารข่าวสารต่างๆ ที่ทางราชการเช่น พัฒนาการอำเภอ เกษตรอำเภอได้เอาเอกสารในเรื่องต่างๆ มาไว้ที่นี่

ในขณะที่เดียวกันบ้านถิ่นสำราญยังไม่ได้มีการก่อตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการเกษตรขึ้นเป็นรูปธรรม แต่มีการให้ความช่วยเหลือ ให้ความรู้จากเกษตรอำเภออย่างสม่ำเสมอ หากว่าชาวบ้านเข้าไปขอความช่วยเหลือ ตลอดจนการปรึกษาปัญหาในเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในส่วนของแนวคิดในการก่อตั้งศูนย์ยังไม่มีใครมีความคิดในเรื่องนี้สำหรับผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้าน เพราะการรวมกลุ่มของชาวบ้านตลอดจนวัฒนธรรมทางความคิดยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้านยังไม่สามารถประสานสมัครสมานสามัคคีรวมกันเป็นหนึ่งเดียวได้

แนวทางการดำเนินงานตามกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนเงินหมุนเวียนในชุมชน เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชนให้สามารถช่วยเหลือกันโดยการออมเงินและระดมทุน ตามความสามารถและความสมัครใจของสมาชิกสำหรับเป็นเงินทุนหมุนเวียนให้บริการแก่สมาชิกในชุมชน

การรวมกลุ่มกันในการออมทรัพย์ของชาวบ้านบ้านศิลารักษ์นั้น เกิดจากชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้านมีแนวความคิดว่าในเมื่อเรารวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมร่วมกันสร้างรายได้ให้กับตนเองและเพื่อนบ้าน เราควรจะแบ่งเงินส่วนที่เป็นกำไรนั้น ส่วนหนึ่งนำมาเก็บออมไว้เป็นทุนสำรองและ

ออมทรัพย์ไว้ให้ลูกหลานตลอดจนเงินที่เหลือจากการดำเนินกิจการทุกอย่างชาวบ้านมีความเห็นว่า เราควรจะนำเงินส่วนหนึ่งมาเป็นเงินทุนกองกลางหมู่บ้านเพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชนต่อไป กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ได้เกิดขึ้นจากความร่วมมือของชาวบ้านช่วยกัน มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะช่วยเหลือชาวบ้านคนอื่นที่เดือดร้อนในเรื่องการเงินหรือ เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านคนอื่นที่ต้องการจะประกอบกิจกรรมอื่นๆ แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ นอกจากนี้ยังเป็นการแก้ปัญหาในเรื่องของภาระที่ชาวบ้านต้องไปขอกู้เงินจาก ธกส.แล้วถูก ธกส.บีบในเรื่องของดอกเบี้ย เมื่อชาวบ้านไม่มีจ่าย ก็จะโดนยึดที่นา ที่ดิน โดยไร้ซึ่งความปราณี การหนีปัญหาการสูบลือดเนื้อเถื่อนหนังชาวบ้านของ ธกส. จึงได้เกิดการรวมกลุ่มกันออมทรัพย์เพื่อให้เป็นสถาบันการเงินของหมู่บ้านที่มีได้มุ่งไปที่ผลกำไร หากแต่มุ่งในเรื่องของการช่วยเหลือในหมู่บ้านในเรื่องของเงินทุนและดอกเบี้ยต่ำ กองทุนเงินออมทรัพย์ประจำหมู่บ้านจึงเกิดขึ้นมา โดยผู้ใหญ่บ้านได้ออกแนวความคิดว่า “พวกเรามาออมกันเถอะ ออมวันละ 1 บาทเอง ดีกว่าจะเอาเงินหนึ่งบาทนั้นไปซื้อบุหรี่สูบของละ 30 บาทยังทำได้ แค่ออมวันละ 1 บาททำไมจะทำได้ เงินออมก็เป็นจำนวนไม่มาก ออมวันนี้เพื่อชีวิตที่ดีของบุตรหลานในภายภาคหน้า” เหล่านี้ จึงทำให้ชาวบ้านพากันออมกันทุกครอบครัวสมัครเป็นสมาชิกทุกครอบครัว เพราะทุกคนเห็นผลดีของการออม กองทุนออมทรัพย์จึงเกิดขึ้นในชุมชน (สวัสดิ์ สุขพันธ์, สัมภาษณ์, 1 กันยายน 2542)

ในส่วนของบ้านถิ่นสำราญ แนวคิดของการรวมกลุ่มออมทรัพย์ก็มีเช่นกัน กล่าวคือในตอนต้น ชาวบ้านพยายามจะรวมกลุ่มกันตั้งกลุ่มออมทรัพย์กันมีสมาชิกเริ่มแรก 30 คน แต่ต่อมาเกิดปัญหาตามมาหลายอย่าง โดยเฉพาะปัญหาในการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาการใช้อำนาจแทรกแซงของกลุ่มผู้ใหญ่บ้านที่ยักยอกเอาเงินออมทรัพย์ของชาวบ้านไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว ประกอบปัญหาในเรื่อง ขีดความสามารถในการใช้คืนของชาวบ้านไม่สามารถใช้คืนเงินได้ กฎที่ตั้งขึ้นมาไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อสมาชิกละเมิดกฎและไม่สามารถติดตามบีบบังคับให้ชาวบ้านคืนเงินได้ ทุนก็หายกำไรก็หด แต่ที่สำคัญ คือ การแทรกแซงของกลุ่มผู้ใหญ่บ้านที่เอาเงินของสมาชิกไปแบ่งกันเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ตลอดจนลูกหนี้บางคนก็ย้ายหนีออกจากพื้นที่ ไม่รู้ว่าจะไปติดตามถามไถ่เอาเงินกับใครคืนมา ด้วยเหตุเหล่านี้กองทุนเงินของหมู่บ้านจึงเป็นอันต้องยุบไปโดยปริยาย

“ในการก่อตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ ผู้ใหญ่บ้านได้เข้ามาเป็นประธานในการจัดตั้งกลุ่มและมีคณะกรรมการหมู่บ้านมาร่วมกันบริหารงาน ที่แรกทำทางจะดำเนินการไปด้วยดี มีการรวมกลุ่มกันเป็นอย่างดี แต่ต่อมา ชาวบ้านมักจะมาถ้อยม แต่ไม่สามารถที่ใช้ให้กลุ่มได้สภาพทางการเงินของกลุ่มก็ไม่มั่นคง ผู้ใหญ่บ้านก็ไม่สามารถตามเก็บได้ ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นคนเก็บบัญชี เก็บเงิน

ไว้ที่ตนเองเพียงผู้เดียว ในเรื่องรายรับรับจ่ายไม่มีใครทราบ ผู้ใหญ่บ้านมักจะหักเอาเงินส่วนเกินต่างๆ เป็นของตนเองมีการแก้ไขตัวเลขบัญชี พ่อที่เคยเป็นกรรมการกลุ่มเหมือนกันพอพอพูดหน่อยก็มีเรื่องมีราวกันจะต่อยกันให้ได้ เดียวนี้มันมองหน้ากันไม่ติด เรื่องการตรวจสอบการทำบัญชีไม่ค่อยจะมีใครรู้เรื่องโดยเฉพาะชาวบ้านไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับบัญชีเลย การจ่ายเงินปันผลแก่สมาชิกก็เหมือนกันไม่รู้เหมือนกันว่าเขาใช้วิธีการปันผลกันอย่างไรแต่ปันผลที่ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านได้มากกว่าเพื่อนทุกที่” (วุฒิ ชาติโยม, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2542)

5.3 เศรษฐกิจชุมชนและบทบาทของผู้นำ

บ้านศิลารักษ์ ในบริบทการพัฒนาทุกที่ย่อมจะมีปัญหาเกิดขึ้น บ้านศิลารักษ์นั้นก็ปัญหาเกิดขึ้นอยู่เหมือนกันและทุกปัญหาที่เกิดขึ้น ย่อมแตกต่างกันไปตามแต่ สภาพบริบทของสังคมหรือพื้นที่นั้นๆ และวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ก็ไม่เหมือนกัน คนแต่ละคนก็มีวิธีการแก้ปัญหาที่ไม่เหมือนกันแล้วแต่บุคคลและวิธีการหรือปัญหาเหมือนกัน แต่วิธีการแก้ปัญหาไม่เหมือนกัน ไม่มีกฎตายตัวในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น วิธีการจะเป็นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับบุคคลที่และการประยุกต์ใช้ ปัญหาที่เกิดขึ้นของบ้านศิลารักษ์ที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจมีดังนี้

ปัญหาเรื่องน้ำ น้ำเป็นทรัพยากรที่มีค่าและสำคัญเป็นอย่างยิ่งในบริบทการพัฒนา เมื่อขาดน้ำแล้ว การพัฒนานั้นอาจเกิดการชะงักงันได้ เมื่อขาดแคลนน้ำชาวบ้านต้องอาศัยแต่เพียงน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ในปีใดที่ฝนตกต้องตามฤดูกาลปีนั้นก็นับว่าโชคดี หากปีใดฝนขาดช่วง จะทำให้น้ำขาดแคลน ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านได้เล็งเห็นความสำคัญตรงจุดนี้จึง ได้มาปรึกษาราชการกันว่า “เราจะมีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้หมู่บ้านของเรามีน้ำไว้ใช้อย่าเพียงพอในการทำการเกษตร” และทำกิจกรรมอื่น ชาวบ้านได้ลงความเห็น เราควรจะทำคลองส่งน้ำให้น้ำไหลมาสู่บ้านเรา เมื่อชาวบ้านเห็นเป็นเช่นนั้น จึงตกลงกันจะทำคลองส่งน้ำ ผู้ใหญ่บ้านจึงได้ระดมชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน โดยให้ส่งตัวแทนมาครอบครัวละ 1 คนหรือ ใครจะมาช่วยมากกว่า 1 คน ก็ยิ่งดี โดยกำหนดการขุดคลองกว้าง 2 เมตร ลึก 50 เซนติเมตร มีความยาวประมาณ 1.5 กิโลเมตร ด้วยความร่วมมืออย่างแข็งขันของชาวบ้านประสานความร่วมมือใจจากชาวบ้านทุกคนเป็นอย่างแข็งขัน เพียงระยะเวลา 3 เดือน คลองก็สำเร็จลง ในการขุดคลองครั้งนี้ ชาวบ้านได้ช่วยกันทำเป็นอย่างดี โดยมีได้อาศัยหรือ รองบประมาณจากส่วนราชการเลย นอกจากนี้ ชาวบ้านทุกคนต้องรับผิดชอบในการขุดคลองในที่นาของตนเองเป็นคลองไส้ไก่ เพื่อรองรับน้ำไปใช้ในการเกษตร เมื่อน้ำแล้วการประกอบอาชีพการเกษตร การปลูกพืชผักก็เกิดขึ้นอย่างมากมาย นอกจากชาวบ้านจะมีน้ำในการทำนาแล้ว ชาว

บ้านยังมีน้ำดื่มน้ำใช้ไม่ขาดแคลน โครงการนี้เสร็จสิ้นจากการร่วมมือจากทุกคนช่วยกันคลองส่งน้ำ จึงสำเร็จได้ในปี 2540

ปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ปัญหานี้เป็นปัญหาสืบเนื่องจาก เมื่อชาวบ้านมีน้ำในการทำเกษตรปลูกข้าว ปลูกผักแล้ว นำผักไปขายในตลาดในราคาสูง มักถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา ราคาผลผลิตมีราคาค่อนข้างต่ำ ข้าวไร่ต้องแข่งขันกันเองในหมู่บ้านและแข่งขันกับเกษตรกรรายอื่น ที่นำพืชผักมาขาย มีการขายลดราคาตัดหน้ากัน ถ้าเราไม่ยอมขายผักของเรา มันก็จะเหี่ยว ประกอบกับเราต้องเดินทางมากันไกล ถ้าจะขนกลับผักก็คงใช้การไม่ได้ ถ้าจะไม่ขายก็ได้ลงทุนเหมารถเอาผักมาขายที่ตลาด ต้องจ่ายเงินค่ารถเขากอีก ราคาก็ไม่ใช่ออกเพราะเจ้าของรถมักจะอ้างว่าน้ำมันมันแพง เมื่อชาวบ้านประสบปัญหาเหมือนกันหลายรายเข้าจึงพากันมาปรึกษาหารือพูดคุยกันกับผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็ได้ปรึกษารือกับคณะกรรมการหมู่บ้านและได้นำเรื่องเข้าเสนอในที่ประชุมประจำหมู่บ้าน ได้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างหลากหลาย จึงได้ข้อสรุปว่า พวกเราเสียเปรียบพวกพ่อค้าคนกลาง เขาจะตั้งราคาพืชผลเท่าไรก็ได้ เราไม่มีสิทธิในการกำหนดราคาพืชผลทางการเกษตรไม่มีอำนาจในการต่อรองราคาเลยแม้แต่น้อย ประการต่อมา เราเจอปัญหาคือ ผลผลิตของพวกเรามันเหมือนกันไม่มีความหลากหลาย ชาวบ้านกับคณะกรรมการหมู่บ้านจึงได้ปรึกษารือกันว่า พวกเราควรจะรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองในเรื่องราคาและตัดปัญหาการลดราคาขายแข่งกันเอง อันจะนำไปสู่ความบาดหมางใจกันในหมู่คณะ ประการต่อมา เราควรสร้างลานค้าชุมชนขึ้นมาเพื่อเป็นสถานที่ในการแลกเปลี่ยนซื้อขายตลอดจนการระบายสินค้าทางการเกษตรเพียงอย่างเดียว เมื่อมีมติเป็นอย่างนี้ผู้ใหญ่บ้านจึงเปิดโอกาสให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันตามที่ตนเองถนัดและต้องการจะประกอบอาชีพนั้น ๆ หรือต้องการร่วมกิจกรรมนั้นๆ จึงได้เกิดกลุ่มทางการเกษตรขึ้นมาในหมู่บ้านหลายกลุ่มด้วยกัน เช่นกลุ่มปลูกผัก กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงเป็ด กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มทำไร่นาสวนผสม (กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ผู้ใหญ่บ้านรณรงค์ต้องการอยากให้ชาวบ้านทำกันอยู่แล้ว) ฯลฯ นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังได้จัดให้มีลานค้าชุมชนขึ้นเพื่อให้เป็นสถานที่ ในการซื้อขายแลกเปลี่ยน

ปัญหาในเรื่องการตลาด แม้ว่าจะมีตลาดในการระบายสินค้าในหมู่บ้านแต่อำนาจในการซื้อของชาวบ้านไม่สามารถจะสนองตอบต่อผลผลิตที่ผลิตออกมาขายได้ กลุ่มแต่ละกลุ่มจึงมาปรึกษารือกันว่าจะทำอย่างไรกันดี จึงได้นำเรื่องเสนอในที่ประชุมประจำหมู่บ้านทุกคนพยายามขบคิดปัญหาและพยายามหาทางออก มีการเสนอว่า เราต้องขยายตลาดโดยเริ่มจากตลาดบ้านที่อยู่ใกล้ๆ ในตำบลใกล้ๆ เรานี้ก่อน เมื่อมีความเห็นอย่างนี้ คณะกรรมการหมู่บ้านและหัวหน้ากลุ่มทุกกลุ่มได้พากันออกไปติดต่อประสานงานกับบ้านต่างๆ ในตำบลและตำบลอื่นทำให้ชาวบ้านมีตลาด

กระจายสินค้าได้ในระดับหนึ่ง ในช่วงนี้เริ่มมีกลุ่มต่างๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย เช่นกลุ่มเลี้ยงกบที่มีผู้คนที่ให้ความสนใจเป็นจำนวนมากพอสมควร เนื่องจากเป็นเรื่องแปลกใหม่ กลุ่มทอดผ้าไหม กลุ่มทอเสื่อ กลุ่มเลี้ยงปลาในนาข้าว ฯลฯ

ปัญหาไม่มีสินค้าจำหน่ายที่หลากหลาย ผลสืบเนื่องมาจากการขยายตลาดกว้างออกไปจนถึงระดับอำเภอและจังหวัด ส่วนหนึ่งแล้วผู้ใหญ่วัยบ้านมีบทบาทที่สำคัญในการขยายตลาดเนื่องจาก ผู้ใหญ่วัยบ้านมีปฏิสัมพันธ์ดีสามารถติดต่อขยายตลาดออกไปเรื่อยๆ จนถึงระดับจังหวัด แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ทางชาวบ้านประสบปัญหาสินค้าทางการเกษตรชนกัน ส่วนมากผลผลิตทางการเกษตรที่นำออกไปจำหน่ายในตลาดมักจะเหมือนกันต้องแข่งขันกัน ทางผู้ใหญ่วัยบ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านได้ประชุมปรึกษาหารือกับชาวบ้าน เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาจึงมีความเห็นร่วมกันว่าเราควรจะแปรรูปผลผลิตของเราให้มีความแปลกใหม่ จึงเกิดกลุ่มทำไข่เค็มขึ้นมาจับซื้อไข่ไก่ ไข่เป็ดจากกลุ่มเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ในหมู่บ้าน เกิดกลุ่มทำไก่ย่าง นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร เช่น กลุ่มเลี้ยงปลาไม่ขายเฉพาะปลาอย่างเดียว มีการขายลูกปลาและทำปลาแห้ง ปลาจุก ปลาแดดเดียว ปลาป่น ออกขายด้วย กลุ่มปลูกผักก็ทำผักดองออกขาย กลุ่มเลี้ยงกบก็ทำกบปิ้งกบย่าง กบแดดเดียวออกขาย หนึ่งกบก็เอามาทอดกรอบบรรจุถุงออกส่งขายให้กับกลุ่มที่ขายไก่ย่างส้มตำ ตลอดจนเครื่องใช้ร้านส้มตำต่างๆ นอกจากนี้ เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองและสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้านผู้ใหญ่วัยบ้านได้ติดต่อประสานงานกับทางหน่วยงานราชการ ได้เชิญนักวิชาการต่างๆ มาอบรมให้ความรู้ตลอดจน การสาธิตและสอนอาชีพต่างๆ ให้กับชาวบ้าน เช่นการทำขนม การเสริมสวย การตัดผมหรือในหมวดช่าง ก็ได้แก่ การเชื่อมเหล็ก การซ่อมเครื่องยนต์ขนาดเล็ก ช่างไม้ ช่างไฟฟ้า ช่างปูน เป็นต้น เท่านั้นยังไม่พอผู้ใหญ่วัยบ้านได้ติดต่อประสานงานกับผู้ใหญ่วัยบ้านบ้านอื่นๆ ในการสร้างเครือข่ายของสินค้าไม่ให้เกิดการลดราคาขายตัดหน้ากัน หากแต่มีการร่วมมือกันช่วยกันขายในราคาเดียวกันและแลกเปลี่ยนซื้อขายในเครือขายกันและกัน

ปัญหาในเรื่องการคมนาคมขนส่ง การคมนาคมขนส่งเป็นสิ่งที่สำคัญ สำหรับใช้เป็นเส้นทางในการขนส่งผลิตผลทางการเกษตรหรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรออกไปจำหน่ายในตลาด หากเส้นทางคมนาคมไม่สะดวก การขนส่งการกระจายผลิตผลทางการเกษตรก็จะเกิดความล่าช้า ปัญหาในเรื่องการคมนาคม คือถนนออกจากหมู่บ้านมาสู่ถนนลาดยางเป็นถนนลูกรังเวลาสัญจรไปมาจะทำให้การคมนาคมไม่สะดวก โดยเฉพาะในหน้าฝน ชาวบ้านจะได้รับความเดือดร้อนในการเดินทางด้วย เนื่องจากถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ ในบางที่ที่ขนส่งสินค้าทางการเกษตรไปขายทำให้พืชผักชำเสียหาย ในบางครั้งชาวบ้านเอาลูกปลาใส่ถุงพลาสติกแล้วผูกใส่ท้ายรถ

จักรยานยนต์ปรากฏว่ารถล้มเพราะทางขรุขระ ทุงปลาก็แตกเสียหายหมด เหล่านี้สร้างความเดือดร้อนมาสู่ชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านประสบปัญหาอย่างนี้ ผู้ใหญ่บ้านจึงได้ประชุมลูกบ้าน เพื่อวิธีการในการแก้ไขปัญหา ชาวบ้านได้เสนอให้ไปช่วยกันขุดร่องแล้วเอาดินที่ขุดนั้นขึ้นมาถมถนนตรงที่เป็นหลุมเป็นบ่อ ชาวบ้านได้พากันเสนอว่าให้ช่วยกันสร้างถนนโดยเอาเงินของทุกๆ หน่วยกิจกรรมกลุ่มออกมาช่วยกัน ชาวบ้านจึงได้จ้างบริษัทเอกชนมาสร้างถนนเข้าหมู่บ้านโดยไม่ได้อาศัยเงินงบประมาณของทางราชการ ในที่สุดบ้านศิลารัศมีก็มีถนนลาดยาง การคมนาคมขนส่งก็สะดวกขึ้น การกระจายสินค้า ทำได้รวดเร็วขึ้น ปัญหาในเรื่องการคมนาคมขนส่งก็ไม่เกิด

ปัญหาการอพยพแรงงานจากชนบทสู่เมือง เนื่องจากว่า ชาวบ้านในวัยแรงงานนิยมไปขายแรงงานที่กรุงเทพฯ เมื่อเสร็จสิ้นฤดูทำนา อัตราการอพยพ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชน ต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกเป็นสิ่งที่สำคัญ เนื่องด้วย คนในวัยแรงงานไม่อยู่บ้าน การจะระดมพลก็ทำไม่ได้ ผู้ใหญ่บ้านจึงพยายามที่จะแก้ปัญหา โดยพยายามที่จะลดอัตราการไปทำงานที่อื่น ความพยายามที่จะให้ชาวบ้าน ได้ประกอบอาชีพเสริม ใน หมู่บ้าน โดยในขั้นแรก ชาวบ้านได้ช่วยกันขุดคลองส่งน้ำเข้ามาที่หมู่บ้าน เมื่อมีน้ำอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถผลิตได้ในหลายเรื่องสามารถรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพต่างๆ ประกอบกิจกรรมในหลายๆ เรื่องตลอดทั้งปี ปัญหาการว่างงานในปัจจุบันค่อนข้างมีมาก แต่การทำงานของชาวบ้านศิลารัศมี พวกเขาสามารถมีอาชีพเสริมที่หลากหลายเนื่องจาก เขามีทรัพยากรที่สำคัญในการประกอบอาชีพทางการเกษตรคือ น้ำ นั่นเอง ชาวบ้านก็ไปทำงานที่กรุงเทพฯ น้อยลง ชาวบ้านสามารถทำงานประกอบอาชีพเสริมในหมู่บ้าน แม้ไม่รวยแต่ก็พอมีกิน ไม่ถึงกับอดอยาก พวกเขาสามารถพุงตัวเองอยู่ในระดับหนึ่ง นั่นคืออยู่ในระดับมีพอกินแบบเลี้ยงตัวเองทรงตัวอยู่ได้ หากมีความขยันทำกินก็ไม่ถึงกับอดตาย เพราะชาวบ้านมีที่ดินเป็นทุนของตนเองอยู่แล้ว การที่ชาวบ้านลดการอพยพแรงงานเหลือเพียง ร้อยละ 20 จากแต่ก่อนที่พากันอพยพไปทำงานที่กรุงเทพฯ เกือบ 100 เปอร์เซ็นต์ นอกจากการมีทรัพยากรที่เพียงพอ ส่วนหนึ่งมาจากการที่นำเอาจริงเอาจังพยายามชักจูงให้ชาวบ้านมาร่วมกลุ่มกันประกอบอาชีพต่างๆ โดยไม่ต้องไปลำบากที่กรุงเทพฯ ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้านจะช่วยเหลือทุกอย่าง ขอให้ทุกกลุ่มมาเสนอในที่ประชุม ผู้ใหญ่บ้านจะพยายามช่วยทุกคนอย่างเต็มที่

ปัญหาการแทรกแซงของนายทุน ในการดำเนินกิจกรรมของชาวบ้านหากมีการแทรกแซงของหน่วยงานราชการหรือการแทรกแซงของบรรดานายทุน กิจกรรมที่ชาวบ้านกำลังดำเนินไปอย่างราบรื่นมักจะพบกับความล้มเหลว การดำเนินกิจกรรมของหมู่บ้านศิลารัศมีก็เช่นกัน ในขณะที่ ชาวบ้านกำลังสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน หน่วยงานราชการก็พยายามจะเข้ามา

ช่วยเหลือ แต่อันที่จริงหน่วยงานราชการอยากได้ผลงานของชาวบ้านที่ทำกันเอามาเป็นของตนเอง และบรรดาพวกนายทุน นักธุรกิจพยายามจะเข้ามามีส่วนร่วมในองค์กร พยายามจะมาแสวงหาผลประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จากชาวบ้าน บรรดานายทุนเหล่านี้มักจะเข้ามาในรูปแบบของการเสนอผลประโยชน์และแสวงหากำไร ในเรื่องนี้ชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้านพยายามต่อต้านการเข้ามาครอบครองกิจการของชาวบ้านเองตลอดจนการพยายามเข้ามาส่วนร่วมในการถือหุ้นต่างๆ กลุ่มต่างๆ จะไม่ยอมรับสมาชิกที่เป็นพวกนักธุรกิจนายทุนต่างๆ ที่พยายามจะเข้ามาถือหุ้นในกิจกรรมต่างๆ เพราะถ้าหากเปิดโอกาสให้มีการถือหุ้นอย่างเสรี พวกนักธุรกิจที่มีอำนาจทางการเงินมากกว่า จะสามารถถือหุ้นได้มากกว่าชาวบ้าน เพราะฉะนั้นเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้บรรดานายทุนเข้ามามีอิทธิพลและยึดกิจการ ชาวบ้านจึงพยายามผลักดันไม่ให้คนพวกนี้ร่วมหุ้นด้วย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะตัดขาดจากบรรดานักธุรกิจโดยสิ้นเชิง หากยังมีการติดต่อค้าขาย เพียงแต่ว่า ผลของการรวมกลุ่มแล้วชาวบ้านมีอำนาจในการต่อรองมากยิ่งขึ้น เช่น การต่อรองในเรื่อง ราคา เป็นต้น นอกจากนี้ในการจำหน่ายสินค้ากลุ่มของชาวบ้านจะมีเครือข่ายในตำบล อำเภอจึงเป็นส่วนหนึ่งในการต่อต้านการผูกขาดในด้านตลาดของพวกนักธุรกิจ ในประเด็นนี้ผู้ใหญ่บ้านจะมีส่วนในการผลักดันไม่ให้ชาวบ้านตกอยู่ใต้อาณัติของบรรดานายทุนโดยการพยายามชักจูงให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันและพยายามชี้ให้เห็นผลดี ผลเสียจากการถูกพวกบรรดานักธุรกิจนายทุนตลอดจนมีกว่าไม่ให้พวกนักธุรกิจในที่อื่นเข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มของตน สมาชิกในกลุ่มจะเป็นเฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้น นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านยังได้ช่วยแต่ละกลุ่มหาตลาดใหม่ๆ เสมอ

บ้านถิ่นสำราญ

บ้านถิ่นสำราญก็มีปัญหาเช่นกัน ในการพัฒนาหมู่บ้าน แต่เนื่องด้วยต่างกันในด้านพื้นที่และบริบททางสังคมต่างกันตลอดจน โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ ทางสังคมที่ต่างกันรวมไปถึงวัฒนธรรมต่างๆ กัน ปัญหาที่เกิดขึ้นย่อมต่างกันหรือแม้ว่าปัญหาจะเหมือนกันแต่กลวิธีในการแก้ปัญหาก็ไม่เหมือนกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทการพัฒนาที่มีดังนี้

ปัญหาในเรื่องการคมนาคมขนส่ง บ้านถิ่นสำราญก็มีปัญหาในการคมนาคมขนส่งไม่สะดวก เมื่อจะนำผลิตผลทางการเกษตรไปจำหน่ายในเมืองในฤดูแล้งชาวบ้านไม่ค่อยจะมีปัญหาเท่าใดนักแต่ ถ้าหากเป็นฤดูฝนชาวบ้านจะลำบากมากเพราะถนนหนทางเป็นหลุมเป็นบ่อการเดินทางไม่สะดวก ทางหมู่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านก็พยายามจะช่วยกันซ่อมแซมปรับปรุงถนนให้ดีแทบทุกปี แต่การปรับปรุงถนนไม่ค่อยมีคุณภาพ นายทุนหรือบรรดาผู้รับเหมามักจะเอาดินเหนียวมาเทลงบนถนน ปริมาณดินมีน้อยเมื่อถึงฤดูฝนฝนตกลงมาโดนกับดินเหนียวทำให้ดินเหนียวเปื่อยยุ่ยติดล้อรถ ถนนลื่นกลายเป็นหลุมเป็นบ่อชาวบ้านจะได้รับความเดือดร้อนมาก จะว่า

ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้สนใจก็ไม่เชิงเพียงแต่ว่า การตรวจรับงานของบรรดาคณะกรรมการหมู่บ้านไม่ค่อยจะมีคุณภาพงานที่ออกมาจึงไม่มีคุณภาพ ไม่รู้ว่าทางคณะกรรมการและผู้ใหญ่บ้านมีผลประโยชน์กับโครงการนั้นหรือไม่ ถนนจึงต้องการงบประมาณลงไปซ่อมแซมทุกปีเพราะถนนพังทุกปีเมื่อถึงฤดูฝน หากปีใด ไม่ได้ซ่อมแซมถนน ผู้ใหญ่บ้านมักจะอ้างว่า งบประมาณจากทางราชการไม่มีมาให้ เพราะฉะนั้นชาวบ้านก็ต้องทนทุกข์ทรมานรับชะตากรรมต่อไป อีกประการ ผู้ใหญ่บ้านไม่ค่อยจะสนใจการพัฒนาหมู่บ้านเท่าใดนัก แต่ถ้าเป็นโครงการที่มีงบประมาณ ผู้ใหญ่บ้านจะให้ความสนใจเป็นพิเศษ (วุฒิชัย ชาติโยม, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2542) นอกจากนี้ นายหอม แสนทวิสุข ได้กล่าวไว้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ดังนี้

“ถนนหนทางก็มีแต่ดินเหนียว พอถึงหน้าฝนเดินไปดินตืดดินตืดตรงเท้าแทบยกไม่ขึ้นพอเราไปพูดกับผู้ใหญ่บ้านหน่อยว่า ทำไมไฉ่ถนนนี้มันมีแต่ขี้ดินเหนียว ทำไมมันไม่มีหิน ผู้ใหญ่บ้านก็จะตอบว่า มันจะไม่มีหินได้อย่างไร ก็ลองเคี้ยวดูสิ มันจะมีหินหรือเปล่า ถ้าหากบอกว่ามันไม่มีหิน” (หอม แสนทวิสุข, สัมภาษณ์, 7 ตุลาคม 2542)

ปัญหาราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ บ้านถิ่นสำราญประสบปัญหาราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ มักถูกพ่อค้าคนกลางกดขี่ซื้อตราค่าผลิตผลทางการเกษตรตกต่ำ ขายไม่ได้ราคาดี ชาวบ้านต้องประสบปัญหานี้ทุกปี โดยเฉพาะปัญหาตราค่าผลิตผลข้าวตกต่ำ ข้าวนั้นเปรียบเสมือนลมหายใจของชาวบ้านเปรียบเสมือนเส้นโลหิตใหญ่ของชาวบ้าน เพราะชาวบ้านตั้งตารอคอยแต่ผลผลิตข้าวเป็นพืชหลักในอันที่จะชุบชีวิตพวกเขาให้ลืมตาอ้าปากได้หรือจะล้มจมก็อยู่ที่ผลผลิตข้าว ผลผลิตจะขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนและราคาข้าว ทุกปีชาวบ้านมักจะโดนพ่อค้ารับซื้อข้าวตำหนักหรือหักค่าความชื้นเป็นประจำ ทุกคนจะโดนหักค่าความชื้นแม้ว่าจะเป็นข้าวเก่าตั้งแต่ปีที่แล้วก็ตาม ในเรื่องนี้ได้รับการยืนยันจาก

“ขนาดข้าวเรามันเก่าแล้วตั้งแต่ปีที่แล้วมันยังบอกว่าข้าวเรามันมีความชื้น ต้องหักค่าความชื้น หักภาษีต่างๆ ไฉ่เรามันก็พูดอะไรไม่ได้ ถ้าไม่ขายเราก็ไม่มีเงินใช้จะเอาอะไรกิน เราก็ต้องจำใจยอม”(เที่ยง ดวงเสมอ, สัมภาษณ์ 10 ตุลาคม 2542)

กระบวนการรวมกลุ่มของชาวบ้านยังไม่เกิดขึ้น ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้มีส่วนร่วมเป็น ผู้นำในการรวมกลุ่ม นอกจากนี้ ส่วนหนึ่งมาจากชาวบ้านไม่มีการรวมกลุ่มกัน เพราะชาวบ้านมีการแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือกลุ่มของผู้ใหญ่บ้านและกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มของผู้ใหญ่บ้านเพราะฉะนั้นการรวมกลุ่มของชาวบ้านเป็นสหกรณ์เพื่อยังคงดำรงข้าวประจำหมู่บ้านจึงไม่เกิดขึ้นตลอดจนอำนาจการต่อรอง ในเรื่องราคาก็ไม่มี ปรากฏการณ์เช่นนี้ หากจะกล่าวว่า ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้นำ

ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเลยแม้แต่น้อยคงเป็นไม่ได้ เพราะผู้ใหญ่บ้านนั้นแหละเป็นกลไกที่สำคัญที่จะหล่อหลอมรวมใจกันเป็นหนึ่ง ที่จะโน้มนำชาวบ้านและระดมสรรพกำลังมวลชนชาวบ้านให้เข้ามารวมกลุ่มกันเป็นองค์การชุมชนกันต่อต้านหรือสร้างอำนาจในการต่อรองในเรื่องต่างๆ และส่วนหนึ่งชาวบ้านก็ต้องมีความสามัคคีกัน หากชาวบ้านขาดความสามัคคีกัน ผู้ใหญ่บ้านก็ควรจะเป็นผู้ที่ประนีประนอมประสานประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ แล้วตั้งเป้าหมายร่วมกันเพื่อจะบรรลุเป้าหมายร่วมกัน แต่ในสภาพความเป็นจริง มิได้เป็นเช่นนั้น ผู้ใหญ่บ้านมิได้ใส่ใจกับเรื่องนี้มากนัก การทำงานค่อนข้างล่าช้า ไม่คอยตื่นตัวในเรื่องนี้ (บุญเดิม หลักดี, สัมภาษณ์ 15 ตุลาคม 2542)

ปัญหาการขาดแคลนเงินทุนทรัพย์ ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เงินทรัพย์ที่สำคัญอย่างหนึ่งในการดำเนินงาน หากขาดแคลนเงินทุนก็ไม่สามารถดำเนินกิจการต่างได้สำเร็จ ตามเป้าประสงค์ที่วางไว้ เพราะฉะนั้นเงินทุนจึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินงาน บ้านถิ่นสำราญก็เช่นกัน เกิดปัญหาที่สำคัญคือ การขาดแคลนเงินทุนในการดำเนินกิจการต่าง เมื่อสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า ต้องการกระทำกิจกรรมอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ไม่มีเงินทุนในการดำเนินกิจกรรม กิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพเสริมต่างๆ จำเป็นต้องใช้เงินทุนในการดำเนินงาน ผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ได้เข้ามามีบทบาทในการแสวงหาเงินทุน เพราะถือว่า ใครต้องการจะทำอะไรคนนั้นก็ต้องหาเงินมาลงทุนทำเอง จะให้คนอื่นมาจัดการหาให้อย่างไร แม้ว่าชาวบ้านจะไม่ได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านแก้ปัญหาโดยการไปกู้กับนายทุนในหมู่บ้าน แต่ก็สู้ออกเบี้ยที่มีอัตราสูงไม่ได้ แต่ถ้าหากจะหันหน้าไปกู้กับธนาคารเพื่อการเกษตร (ธกส.) พอถึงกำหนดการเก็บดอกเบี้ยไม่มีทั้งเงินจ่ายให้ทั้งดอกเบี้ยและเงินต้น ธกส. ก็มายึดที่ดินที่นาของชาวบ้านจากชาวบ้านที่เคยมีที่นาเป็นของตนเองก็กลายเป็นชาวนาที่ไม่มีที่นา หากจะหันไปพึ่งผู้ใหญ่บ้านก็สู้ออกเบี้ยไม่ไหว แม้ว่าในสังคมชนบทจะมีการช่วยเหลือกันก็จริง แต่ในเรื่องการเงินนี้ก็ช่วยได้เหมือนกันแต่ไม่ใช่การให้เปล่า ต้องจ่ายดอกเบี้ยและในการยืมนั้นก็อยู่ที่ว่าท่านนั้นอยู่ในฐานะอะไร เป็นพวกผู้ใหญ่บ้านหรือไม่ หากไม่ใช่ก็จะได้รับการปฏิเสธซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาที่ผู้ให้กู้จะให้กู้ หรือไม่ให้ก็เป็นสิทธิส่วนบุคคล การไม่ให้ยืมจะบังคับก็ไม่ได้ เมื่อชาวบ้านไม่มีที่ไป วิธีการอย่างหนึ่งที่สามารถแก้ปัญหาคือ การเดินทางไปหาเงินทุนในกรุงเทพฯ เพราะวิธีนี้ใครๆ เขาก็นิยมทำกัน เพราะวิธีนี้เห็นผลเร็ว เห็นตัวเงินเป็นก้อนได้เร็วและชาวบ้านบางคนสามารถตั้งตัวได้ เช่นการไปขายข้าวเหนียวไถ่ย่างแล้วทำให้มีฐานะรายได้ดีมีอุปกรณ์ต่างๆ เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ มากมายสามารถยกระดับฐานะทางชนชั้นของตนดีกว่า การทนอยู่กับบ้านนอกอยู่กับชนบทที่มีความยากจนตกดาน (เชิง คำจุน, สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2542) มีความพยายามของชาวบ้านที่จะรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์ออมทรัพย์ประจำหมู่บ้านเพื่อที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงได้มีการรวมกลุ่มกันตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน ในช่วงแรกการดำเนินงานน่าจะไปได้ดี แต่

ไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้อันเนื่องมาจาก ผู้ใหญ่บ้านเข้าไปควบคุมในระบบบัญชี และมีการไม่ปฏิบัติตามสัญญาเงินกู้ การเงินของกลุ่มจึงอ่อนแอ นอกจากนี้ยังมีข้อครหาเกี่ยวกับการทุจริตและความโปร่งใสในการดำเนินงาน จึงทำให้สมาชิกของกลุ่มเริ่มถอนตัวออกไป และกลุ่มก็ต้องล้มไปในที่สุด

“กลุ่มออมทรัพย์นั้นไม่ดีทุกคนที่ยืมส่วนใหญ่ไม่สามารถใช้เงินคืนได้ตามกำหนดเวลา ผู้ใหญ่บ้านก็จะเป็นคนทำบัญชีเองไม่รู้ว่ามีการทำอะไร คนอื่นไม่ค่อยจะรู้ แม้ว่าจะมีการประชุมกลุ่มแต่สมาชิกก็ไม่ค่อยจะไว้วางใจเกี่ยวกับความโปร่งใสความซื่อสัตย์สุจริต (เที่ยง ดวงเสมอ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2542)

ปัญหาในการรวมกลุ่ม สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านประสบปัญหา คือ การรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพต่างๆ การรวมกลุ่มไม่สามารถเกิดขึ้นได้ภายในหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านส่วนหนึ่ง ไม่ถูกกันมีเรื่องบาดหมางใจกันไม่ค่อยจะลงรอยกัน หมั่นไส้กัน สาเหตุต่างๆ ที่เกิดจาก เรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ไม่ได้เท่าเทียมกัน การรวมกลุ่มของชาวบ้านจึงกระทำลำบาก เช่น การจัดบุคคลเข้ารับความช่วยเหลือจากทางราชการจะไม่ได้รับโดยเท่าเทียมกันบางคนได้ บางคนไม่ได้ แนนอนที่สุดในการรับความช่วยเหลือจากทางราชการอาจจะไม่ได้รับการช่วยเหลือจากทางราชการหมดทุกคน แต่ทำอะไร จะทำให้พวกเขาเหล่านั้นเข้าใจไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะประเด็นการแบ่งปันผลประโยชน์ให้ทุกคนพอใจ อาจจะไม่ถึงกับพอใจสูงสุดของทุกคน แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าจะทำอะไรจึงจะสามารถบรรลุในจุดที่ทุกคนยอมรับได้และพอใจในจุดนั้น คือจุดสมดุลระหว่างฝ่ายต่างๆ ประเด็นนี้ ผู้นำย่อมมีบทบาทอย่างมากในการที่จะเข้ามาไกล่เกลี่ย ประนีประนอมตลอดจน การสื่อสารประชาสัมพันธ์ประสานใจประสานผลประโยชน์ให้บุคคลต่างๆ ในชุมชนมีความพอใจหันหน้ามาคุยกันมาร่วมกันมาร่วมกันประสานประโยชน์และผู้นำสามารถอาศัยตรงจุดนี้มาใช้ในการพัฒนาตลอดจนการปกครอง แต่ปัญหาอยู่ที่ว่า ผู้นำนั้นจะกระทำได้มากน้อยแค่ไหน ส่วนหนึ่งอยู่ที่ตัวผู้ใหญ่บ้านและการร่วมมือของชาวบ้านด้วยว่า ผู้ใหญ่บ้านนั้นจะสามารถระดมชาวบ้านได้มากน้อยแค่ไหนและชาวบ้านให้ความร่วมมือกับผู้ใหญ่บ้านด้วย แต่จากการสังเกตการรวมกลุ่มและให้ความร่วมมือของชาวบ้านแล้ว ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความร่วมมือกัน ผู้ใหญ่บ้านไม่ค่อยจะให้ความสนใจในเรื่องนี้มากเท่าใดนัก เพราะอย่างน้อยในการรวมกลุ่มต่างๆ มันต้องมีหัวหน้าหรือผู้นำ อาจจะไม่ใช่ผู้นำหรือเป็นทางการหรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่เป็นทางการ หากแต่ผู้นำที่เป็นทางการจะได้เปรียบในเรื่องสถานะภาพของตนเองบ้างในบางบริบท แต่ถึงอย่างไร มันก็ต้องมีผู้นำในการดำเนินกิจการต่างๆ อาจจะเป็นกลุ่มที่ชาวบ้านเขารวมกลุ่มแต่ภายในการรวมกลุ่มก็ต้องมีผู้เป็นต้นคิดเป็นคนเสนอเป็นตัวตั้งตัวตีในที่นี้ขอใช้คำว่า“ผู้นำ”

ปัญหาในเรื่องตลาด บ้านถิ่นสำราญประสบปัญหาในเรื่องการตลาดเช่นกัน ปัญหาคือในชนบท ชาวบ้านสามารถผลิตได้ แต่ไม่มีที่จำหน่าย เมื่อไม่มีที่จำหน่ายก็ทำให้ชาวบ้านขาดทุนในการประกอบกิจการ เช่นการเลี้ยงไก่ เมื่อถึงระยะเวลาในการเจริญเติบโตเต็มที่ที่สามารถจับขายได้ แต่ไม่มีที่จำหน่าย ชาวบ้านก็ต้องเลี้ยงต่อไป ในขณะที่ไก่จะหยุดการเจริญเติบโตแล้ว แต่ชาวบ้านก็ต้องเลี้ยงให้อาหารแก่ไก่ทุกวันเป็นการสิ้นเปลืองต้นทุน หากต้องการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรจริงๆ ก็ต้องนำไปจำหน่ายที่ตลาด ปัญหาอีกปัญหา ที่ตามมาคือ ราคาผลผลิตตกต่ำถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา เขากำหนดราคาเท่าไร หรือเขาซื้อในราคาเท่าไรก็ต้องยอม ชาวบ้านเสียเปรียบในทุกๆ ด้านเหตุการณ์นี้เป็นอย่างนี้มานาน พวกชาวบ้านไม่มีอำนาจในการต่อรอง จนชาวบ้านชินชาในเรื่องดังกล่าว ถือว่ามันเป็นวัฒนธรรม เป็นธรรมเนียมมาโดยตลอด เราเสียเปรียบแบบนี้มาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม เราเสียเปรียบพวกพ่อค้าในทุกๆ ด้านไม่ว่าจะทำหรือประกอบสิ่งใด ชาวบ้านก็อยู่ในฐานะที่เสียเปรียบทุกด้าน ดังภาษาที่ชาวบ้านชอบพูดกันว่า พวกเรามันไม่มี*"หัวการค้า"* คือการรู้จักทำธุรกิจ แต่ชาวบ้านมักจะคิดตามไม่รู้เท่าทันพวกพ่อค้า หากไม่เสียเปรียบในด้านใด ก็ด้านหนึ่งจนได้ เมื่อเป็นอย่างนี้ชาวบ้านมีการช่วยตนเองอย่างไร พวกแรกเลิกผลิตไม่ทำ เพราะเสียเปรียบพ่อค้าตั้งแต่เริ่มต้นการค้าเนินการ เช่น เราจะปลูกแตงกวาไว้กินแล้วขายส่งตลาด เมื่อเราเริ่มปลูกเราก็ต้องเริ่มลงทุนตั้งแต่การซื้อปุ๋ยเคมี การซื้อยาฆ่าแมลงไว้กำจัดแมลง ถ้าไม่ทำอย่างนั้นพ่อค้าก็จะตีว่าแตงไม่สวยราคาไม่ดีคนซื้อก็ไม่ชอบบราคารับซื้อผลผลิตก็ขายไม่ได้ราคาดี เหล่านี้จะเป็นเหตุผลที่พ่อค้าพยายามสรรหามาอ้างต่างๆ นานาเพื่อกดราคาผลผลิตทางการเกษตรแล้ว ชาวบ้านผู้ไม่มีอะไร ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร พวกนี้จะเลิกผลิต บางคนจะปลูกแค่พอกิน บางคนตัดปัญหาไม่ทำการผลิตแต่เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ จะดีกว่า ส่วนในพวกที่สอง พวกนี้ก็จะไม่ผลิตแต่จะเข้าไปเป็นสมาชิกสมัชชาคนจนเรียกร้องราคาผลผลิตทางการเกษตรไปเดินขบวนกับเขาบ้าง เมื่อกลับมาพิจารณาที่ ผู้ใหญ่บ้านว่ามีบทบาทในเรื่องนี้อย่างไร มากน้อยแค่ไหน ในการแก้ปัญหา ปัญหาอย่างนี้เป็นเรื่องใหญ่ จะแก้เพียงคนเดียวไม่ได้และการที่จะบดความรับผิดชอบหรือ กล่าวหาว่าเป็นความผิดของผู้ใหญ่บ้านเพียงคนเดียวคงไม่ได้ แต่ส่วนหนึ่ง ผู้ใหญ่บ้านก็มีส่วนในการรับผิดชอบและชาวบ้านก็มีส่วนในการรับผิดชอบเหมือนกัน วิธีที่จะสร้างอำนาจในการต่อรองคือ การรวมกลุ่มกันและการจะรวมกลุ่มกันได้ ส่วนหนึ่งแล้ว มาจากผู้นำ ผู้นำมีส่วนสำคัญที่จะโน้มนำสมาชิกให้เข้ามามีส่วนร่วมหรือมาร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นสหกรณ์เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง มีส่วนอย่างไร ผู้ใหญ่บ้านนั้นเป็นผู้มีบทบาทในการที่จะนำชาวบ้านมารวมกลุ่มกัน แต่หากผู้ใหญ่บ้านไม่สนใจจะจัดตั้งกลุ่มก็ไม่เกิดหรืออาจจะไม่คิดก็ได้ การรวมกลุ่มกันในลักษณะดังกล่าว จึงไม่เกิดจึงไม่เกิดขึ้น เพราะส่วนหนึ่งแล้วผู้ใหญ่บ้านยังส่งลูกของตนไปทำงานที่กรุงเทพฯ ผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้นำยังส่งลูกตนเองไปกรุงเทพฯ แต่ก็มีได้หมายความว่า การที่ลูกผู้ใหญ่บ้านไปทำงานที่กรุงเทพฯ นั้นเป็นความผิดอันมหันต์

ปัญหาการอพยพแรงงาน ปัญหาการอพยพแรงงานเป็นปัญหาหนึ่งที่บ้านถิ่นสำราญเกิดปัญหาเหมือนบ้านศิลาวิเศษคือ ปัญหาในเรื่องการอพยพแรงงานจากบ้านสู่กรุงเทพฯ ในความเป็นจริงเราไม่สามารถห้ามชาวบ้านได้เนื่องจากมันเป็นสิทธิส่วนบุคคลใครจะทำอะไรก็ได้ แต่เมื่อเป็นเช่นนี้ ชาวบ้านพากันอพยพไปทำงานที่กรุงเทพฯ การที่จะรวมกลุ่มกันย่อมกระทำได้ยาก เช่น การจะรวมกลุ่มกันพัฒนาหมู่บ้าน การที่จะรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพต่างๆ ไม่สามารถทำได้ เพราะเมื่อหมดฤดูในการทำนา ชาวบ้านจะพากันไปทำงานที่อื่น ผู้ที่อยู่คือคนเฒ่าคนแก่และเด็กเท่านั้น วัยรุ่นหนุ่มสาวมักไม่ค่อยมี ส่วนหนึ่งมาจากบริบทของชุมชนไม่เหมาะสมในการประกอบอาชีพ อาจจะมีอาชีพต่างๆ ในการประกอบอาชีพเสริมต่างๆ ที่จะมีขึ้นในหมู่บ้าน แต่เราจะไปโทษบริบทต่างๆ เพียงอย่างเดียวในฐานะมนุษย์เราต้องรู้จักปรับตัวเองเข้ากับสิ่งแวดล้อม ปรับสิ่งแวดล้อมเข้ากับตนเองให้น่าอยู่น่าอาศัย ส่วนหนึ่งมาจากตัวบุคคลแต่อีกส่วนหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อมทางสังคม ผู้ใหญ่บ้านมีส่วนสำคัญในการที่โน้มนำชาวบ้านให้มาช่วยกันปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมมาร่วมกันพัฒนา แม้ว่าสภาพทางแวดล้อมอาจจะไม่เอื้อในการประกอบกิจการอย่างหนึ่ง ก็มีได้หมายความว่า เราจะไม่สามารถประกอบกิจการใดๆ ได้เลย เราอาจประยุกต์ทำอย่างอื่นก็ได้ จากการสังเกตและสอบถามพูดคุยกับชาวบ้านพบว่าผู้ใหญ่บ้านนั้น ไม่สามารถรวมกลุ่มชาวบ้านได้ ชาวบ้านพากันไปทำงานที่กรุงเทพฯ ส่วนหนึ่งมาจากค่านิยมของชาวบ้าน เมื่อผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถรวมกลุ่มชาวบ้านได้ถึงแม้จะรวมได้ก็จะเป็นเพียงกลุ่มของตนเอง แต่ไม่สามารถรวมได้ทุกกลุ่ม การพัฒนาเมื่อขาดการมีส่วนร่วมการพัฒนานั้นจึงไม่สามารถดำเนินไปได้ ปัญหาการอพยพของชาวบ้านก็เช่นกันเป็นปัญหาที่ยังไม่สามารถจะแก้ได้สำหรับผู้ใหญ่บ้านบ้านถิ่นสำราญ

กลยุทธ์ของผู้นำในการต่อสู้กับความยากจน จากสภาพปัญหาที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า ทั้งสองชุมชนมีปัญหาที่ไม่เหมือนกันอาจจะแตกต่างกันไปตามบริบทและการแก้ปัญหาของผู้นำก็ไม่เหมือนกัน ต่างสถานที่ ก็ต่างปัญหา วิธีการแก้ก็ต่างกัน แต่ปัญหาหนึ่งที่ทั้งสองหมู่บ้านประสบอยู่เหมือนกันคือปัญหา"ความยากจน" ของชาวบ้าน ทั้งสองประสบปัญหานี้เหมือนกันได้รับผลกระทบเช่นกัน หากจะกล่าวถึงความจนนั้นคงไม่ใช่เรื่องที่ย่ายนั้ที่จะกล่าวถึงความจน ความจนคืออะไร ใครคือคนจน การที่จะตอบคำถามนี้ไม่ใช่เรื่องง่ายนัก แม้กระทั่งการให้คำนิยาม ยังไม่ชัดเจนเท่าใดนักไม่มีมาตรฐานหรือเส้นแบ่งในการแบ่งว่าอะไร คือเส้นแบ่งแห่งความจน ความจนนั้นมีนักวิชาการจากหลายสำนัก พยายามที่จะนิยามให้ความหมายของความจนอย่างมากมาย เพราะความจนนั้นมีได้วัดที่เส้นระดับความยากจน คนจนคือคนที่มีรายได้ต่ำกว่าเดือนละ 737 บาท (ศิริพร ยอดกมลศาสตร์,2541:97) และการที่นิยามว่าคนจนคือใคร จึงไม่ใช่เรื่องง่ายอยู่ที่มุมมองของแต่ละบุคคล ที่สำคัญคือคนจนในประเทศไทยมิได้เดินพ่นพานโดยมีตัว จ กับตัว น

เขียนที่หน้าฉากให้เราเห็นได้ เขาจะอยู่บนบท ในเมืองหรือที่ไหนก็แล้วแต่ โดยที่ไม่ปรากฏให้ชัดเจน (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2541:97-98) ในทางวิชาการ ได้มีการให้ความหมายเกี่ยวกับคนจน อย่างน้อย 2 ความหมายด้วยกันคือ หนึ่ง คนจน หมายถึง ผู้มีรายได้น้อยไม่เพียงพอที่จะซื้ออาหาร เพื่อที่จะซื้ออาหารที่ให้ค่าทางอาหารที่เพียงพอตามหลักโภชนาการและ สองคือผู้ยากจน คือ ผู้ไม่มีโอกาสเป็นเจ้าของทรัพยากรสำคัญที่ใช้ในการผลิต ความแตกต่างของคนจน 2 ความหมายข้างต้นก็คือ พิจารณาความจำเป็นขั้นพื้นฐานเป็นหลักและโอกาสเป็นเจ้าของที่สำคัญ ในการผลิตเพื่อให้ชีวิตอยู่รอด แม้ว่าจะมองจาก เรื่องทางวัตถุเป็นหลักเหมือนกัน แต่ความหมายที่สอง จะมีความหมายกว้างขวางกว่าประเด็นทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของชาวบ้านในชนบท ก็ได้นิยามเกี่ยวกับ “คนจน” ในหมู่บ้าน/ชุมชน เอาไว้ว่าหมายถึง คนที่มีข้าวไม่พอกินตลอดทั้งปี ความหมายของคนจน ในทัศนะของชาวบ้านจึงดูคล้ายคลึงกับ คนจน ในความหมายแรกของนักวิชาการที่สะท้อนสถานะในการดำรงชีวิตในระดับหนึ่ง ในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้จะศึกษาในกรอบของความหมายที่หนึ่ง นั่นคือ คนจน หมายถึง ผู้มีรายได้น้อยไม่เพียงพอที่จะซื้ออาหารที่ให้ค่าทางอาหารเพียงพอตามหลักโภชนาการ (มีไม่พอกิน) สำหรับบ้านศิลารักษ์กับบ้านถิ่นสำราญก็ประสบปัญหาความยากจนเหมือนกัน ในส่วนของบ้านศิลารักษ์นั้นผู้ใหญ่บ้านได้ตระหนักถึงความยากจนของตนเองและชาวบ้าน ได้พยายามกระทำทุกวิถีทางที่จะทำให้ตนเองและชาวบ้านมีพอกินอยู่พอกินสามารถเลี้ยงตนเองได้ ผู้ใหญ่บ้านจึงพยายามรวบรวมระดมชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนตลอดจนการรวมกลุ่มดำเนินกิจการต่างๆ สามารถพัฒนาตนเองขึ้นไปสู่ระดับองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง เช่น การประกอบอาชีพเสริมในด้านต่างๆ โดยมุ่งให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจตั้งแต่เริ่มต้น กลุ่มต่างๆ จึงเกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน แม้ว่าในระยะแรกหมู่บ้านจะขาดปัจจัยในการผลิตแต่ผู้ใหญ่บ้านร่วมมือกับชาวบ้านพยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้มีปัจจัยในการผลิตนั้นเช่น ปัจจัยในเรื่องน้ำ เป็นต้น

บ้านถิ่นสำราญก็ประสบปัญหาความยากจนเช่นกัน ผู้ใหญ่บ้านได้ตระหนักถึงเรื่องความยากจนเช่นกัน และพยายามที่จะกระทำทุกวิถีทางเพื่อ ต่อสู้กับความยากจนมาตลอด ในการต่อสู้ นั้นทำให้คุณภาพชีวิตของตนและชาวบ้านทรงตัวอยู่ได้ในระดับหนึ่งหากแต่การรวมกลุ่มของชาวบ้านในการประกอบธุรกิจชุมชนยังไม่สามารถจะพึงได้เนื่องจาก อาจเกิดจากการขาดปัจจัยในหลายๆ อย่างแต่ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ตัวผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้นำที่เป็นทางการ อย่างน้อย ด้วยบทบาทและหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านย่อมจะมีบทบาทในการระดมโน้มน้าวชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน หากผู้นำไม่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเอาจริงเอาจังการรวมกลุ่มของชาวบ้านก็จะไม่เกิดขึ้น การพัฒนาที่ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านย่อมจะไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้สำเร็จตามเป้าหมาย ดังได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นว่า ในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

นั้นในแต่ละครอบครัว ในแต่ละหมู่บ้านในแต่ละชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่แล้วในระดับหนึ่ง แต่ต่อมาถูกการครอบงำของระบบทุนนิยมทำให้ชาวบ้านมีไม่พอกินจึงพยายามดิ้นรนทุกวิถีทางที่จะต่อสู้และเอาชีวิตตนเองให้สามารถอยู่รอดในสังคม หากแต่เพียงว่า บ้านถิ่นสำราญนั้นไม่สามารถที่จะรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็งจนสามารถพัฒนาตนเองไปสู่การทำธุรกิจชุมชนในหมู่บ้านได้จึงส่งผลทำให้ความสามารถในการพึ่งพาตนเองมีค่อนข้างจะอยู่ในระดับต่ำ เนื่องมาจากการรวมกลุ่มช่วยเหลือตัวเองระดับท้องถิ่น (local self-help organizations) และการรวมตัวกันของเกษตรกรเพื่อช่วยเหลือตนเอง (farmer self-help organizations) ยังไม่เข้มแข็งและสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้กลุ่มต่างๆ ล้มเหลวก็เนื่องมาจากปัญหาการคอร์รัปชัน การทุจริตของประธานหรือคณะกรรมการซึ่งเป็นอุปสรรคที่ร้ายแรงต่อการก้าวหน้าของกลุ่ม นอกจากนี้ลักษณะโครงสร้างทางสังคมของไทยที่มีรากฐานมาจากความเชื่อที่ว่าคนเราเกิดมาไม่เท่าเทียมกันในด้านการมีเงินมีทองและอำนาจอันนำไปสู่ความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่น้อย (superior-inferior) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความไม่เสมอภาค ปัจจัยนี้จึงเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการดำเนินงานของการรวมกลุ่มช่วยเหลือตนเองในระดับท้องถิ่นในหลายทางด้วยกัน ปัจจัยที่นำไปสู่ความล้มเหลวอาจจะประกอบไปด้วย ขาดการควบคุมดูแลจากเบื้องล่าง ปัญหาในเรื่องผู้นำ คนไทยไม่ชอบแสดงความขัดแย้งกันแบบเผชิญหน้าเนื่องจากพวกเขามีความรู้สึกเกรงใจที่จะแสดงความเป็นปฏิปักษ์หรือศัตรูต่อหน้าผู้นำเหล่านี้ในที่ประชุม ทางออกของชาวบ้านเพื่อหลีกเลี่ยงการแสดงออกซึ่งความไม่พอใจหรือการต่อต้านผู้นำโดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่เปิดเผยคือ ไม่เข้าร่วมกิจการใดๆ ของกลุ่มตลอดจนไม่มาใช้สิทธิเลือกตั้ง ฯลฯ ปัญหาเรื่อง การคอร์รัปชัน อันเกิดมาจากความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ การเปลี่ยนแปลงรับเอาวิถีชีวิตคนเมืองมากขึ้นและเงินช่วยเหลือจากภายนอก ปัญหาการมีส่วนร่วมของสมาชิก สมาชิกมิได้มีปัญหาและเป้าหมายร่วมกัน สังคมชนบทไทยยังมีรากฐานมาจากความสัมพันธ์ผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนบุคคลและค่านิยมเรื่องปัจเจกบุคคล (the traditional value of individualism) ของคนไทยยังมีบทบาทสำคัญเป็นอุปสรรคขัดขวางการดำเนินงานพัฒนาส่งเสริมการรวมกลุ่มหรือการดำเนินกิจการร่วมกันจึงทำให้การพัฒนาประสพความล้มเหลวในที่สุด (จารุกรณ์ เภระทัต-วงศ์บัณฑิต, 2536: ไม่ระบุหน้า)

ในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านโดยเฉพาะในเรื่อง การสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ให้ประสบผลสำเร็จนั้นผู้นำชุมชนหรือ ผู้ใหญ่บ้านถือเป็นผู้กุมความอยู่รอดขององค์กรชาวบ้าน หากผู้นำได้รับการยอมรับมีบารมี มีความสามัคคี ปฏิบัติดี มีความสามารถและคิดถึงส่วนรวมจริงๆ ก็จะสามารถนำองค์กรชาวบ้านให้ประสบผลสำเร็จและสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชาวบ้านได้ (สมพันธ์ เตชะอธิก, วิเชียร แสงโชติ, มานะ นาคำ, อภินิษฐ์ ป้องภัย, 2540:4)

ผู้นำจึงถือเป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญ ในการพัฒนาองค์กรทางสังคมในชุมชนที่จะทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มกันจนสามารถพัฒนากลุ่มให้มีความเข้มแข็งจนนำไปสู่ธุรกิจชุมชน เป้าหมายที่สำคัญ ในการดำเนินธุรกิจชุมชนนั้นมิได้หวังเพียงให้ชาวบ้านอยู่รอดได้และมีผลกำไรเท่านั้น หากแต่ยังมุ่งหวังให้ชาวบ้านดำรงไว้ซึ่งจิตสำนึกทางชุมชนด้วย ธุรกิจชุมชนจะให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เมื่อใดก็ตามที่ชุมชนมีความเข้มแข็งซึ่งรวมไปถึงความเข้มแข็งในเชิงเศรษฐกิจแล้วชุมชนจะมีกำลังซื้อ (purchasing power) มากขึ้นนั่นคือเน้นการพึ่งพิงความต้องการภายใน (domestic demand) แทนการพึ่งพิงความต้องการภายนอก (external demand) (ณรงค์ เพชรประเสริฐ, 2541:151) ปัจจัยส่วนหนึ่งที่จะทำให้ผู้นำสามารถนำชุมชนไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนหมู่บ้านของตน นอกจากนั้น ปัจจัยที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อ การกำหนดแผนและนโยบายต่างๆ ในการดำเนินกิจการธุรกิจชุมชน ผู้นำที่ดีย่อม สร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิกในชุมชนได้ซึ่ง ประเด็นนี้ถือว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งของบุคลิกภาพการเป็นผู้นำ เพราะหากสมาชิกมีความเชื่อมั่นในตัวผู้นำแล้ว การเข้าร่วมในกิจกรรมที่จัดให้มีขึ้นย่อมได้รับความร่วมมือ (ใจมานัส พลอยดี, 2540:148) ด้วยเหตุที่ผู้นำชุมชน มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดบทบาทของสมาชิกในชุมชนและนโยบายของการดำเนินกิจกรรม ดังนั้นการที่ชุมชนใดๆ มีผู้นำชุมชนที่มีความพร้อมในการเป็นผู้นำและพร้อมที่จะสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้นรวมถึงการเผชิญหน้าและต่อสู้กับปัญหา จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ผู้นำที่สามารถทำให้ชาวบ้านรวมพลังกันในการดำเนินกิจกรรมให้สำเร็จลุล่วงไปได้จึงถือเป็นเพียงที่สำคัญ ที่จะทำให้งลไกของการทำงานเป็นไปด้วยความราบรื่น นอกจากนี้ ผู้นำยังต้องสร้างให้เกิดความไว้วางใจ (trust) ให้ชาวบ้าน นอกเหนือไปจากการสร้างความมั่นใจ เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจในการเข้าร่วมซึ่งหากชาวบ้านมีความมั่นใจในตัวผู้นำแล้วโอกาสที่ชาวบ้านจะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม ก็มีความเป็นไปได้สูงที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้นำที่ดี จำเป็นต้องยอมรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่นทั้งที่เป็นชาวบ้านในชุมชน สมาชิกในกลุ่มหรือบุคคลจากสถาบันภายนอก มิเพียงการระดมความคิดเห็นเพียงเฉพาะกลุ่มผู้นำชุมชนเท่านั้น หากแต่ผู้นำต้องเป็นผู้นำที่มีความคิดสร้างสรรค์ (inovative leadership) นอกจากนี้ อาจนำแนวคิดทางศาสนา เข้ามาช่วยเสริมสร้างในการดำเนินงานของกลุ่มเช่นการอบรมขัดเกลาจิตใจ อาจจะทำให้สามารถชักชวนสมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมโดยสมัครใจ (voluntary participation) ลดการคอรัปชั่น เป็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย (democratic participation) อันจะนำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยในระดับจิตวิญญาณ

5.4 สรุปท้ายบท

ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้นำที่มีภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยจึงจะสามารถใช้ทรัพยากรทางการเมืองมาเป็นกลไกในการระดมความร่วมมือของชาวบ้านมาใช้ในกระบวนการพัฒนาอย่างสมัครใจ จนสามารถรวมกลุ่มกันขึ้นมาได้ตลอดจนพัฒนากลุ่มไปสู่องค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง ในขณะที่ผู้นำที่มีภาวะ ผู้นำแบบอัตตาธิปไตย ไม่สามารถที่จะระดมความร่วมมือของชาวบ้านมาใช้ในกระบวนการพัฒนาได้ การรวมกลุ่มที่จะเป็นองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็งจึงไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้ เมื่อการพัฒนาที่ขาดการมีส่วนร่วมก็จะไม่สามารถพัฒนาไปได้เท่าที่ควร อาจส่งผลให้การพัฒนานั้นประสบความล้มเหลวได้

นอกจากภาวะผู้นำจะมีความสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแล้ว ในบริบทของการพัฒนานั้นประกอบด้วยหลายปัจจัยด้วยกัน อาทิเช่น ปัจจัยในเรื่อง โครงสร้างอำนาจชุมชน วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการพัฒนาตลอดจนความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน เป็นต้น

ในบริบทของการพัฒนานั้นปัจจัยเกี่ยวกับผู้นำ ไม่จำเป็นว่าผู้นำจะเป็นใคร มาจากไหน มีภาวะผู้นำแบบใด เป็นผู้นำแบบเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการหรือไม่ไม่ใช่เรื่องสำคัญ แต่หัวใจสำคัญอยู่ที่ว่าผู้นำนั้นสามารถใช้ทรัพยากรทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการระดมความร่วมมือของ ชาวบ้าน ตลอดจนสามารถสร้าง ศรัทธา แก่ชาวบ้านให้มีความเคารพนับถือและสร้างความเข้มแข็ง ให้กับชุมชนให้ชาวบ้านสามารถ พึ่งตนเอง ได้ความเข้มแข็งของชุมชนนี้มีได้หมายความว่าเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจอย่างเดียว หากยังรวมไปถึงสังคมและการเมือง

นอกจากนี้ผู้นำต้องสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยสันติวิธีตลอดจนประสานผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มให้มีความพึงพอใจ มีการปฏิสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอก เป็นเครือข่ายชุมชน อีกทั้งสามารถบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนและที่ชุมชนขาดแคลนในกระบวนการพัฒนาอันจะนำไปสู่การเกิดองค์กรทางสังคมที่มีความเข้มแข็ง กล่าวคือผู้นำต้องสามารถพัฒนาระดับองค์กรทางสังคมเป็นองค์กรที่เข้มแข็งเพื่อเปิด พื้นที่สาธารณะ ในสังคมให้แก่ชุมชน (ชาวบ้าน) ให้มี โอกาส ในการใช้ อำนาจ ให้เกิด สัมพันธภาพทางอำนาจ อย่างเสมอภาคเท่าเทียมในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมตลอดจนสามารถปกป้องคุ้มครองตนเองและกำหนดวิถีชีวิตของตนเองอย่างอิสระเท่าเทียมอย่างเสมอภาคในสังคม